

EESTI KIRJANDUS

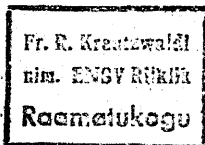
EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

VII

J. AAVIK, ILUSA KEELE KÖLALINE INETUS. — M. J. EISEN, PROFESSOR E. N. SETÄLÄ: „KULLERVO-HAMLET“. — C. R. JAKOBSONI KIRJAD PROF. J. KÖHLERILE. — KR. RAUD, KOOLIÕPETAJATELE. — EESTI KUNSTISELTSI JUHATUS, ÜLESKUTSE KUNSTNIKKUDELE. — KIRJANDUSLIK ÜLEVAADE: J. AAVIK, DAANI PRINZ HAMLET. — EESTI KIRJANDUSE SELTSI LIIKMETE NEKROLOGID. — UUED RAAMATUD 1912. — KUUKIRJALE SAADETUD RAAMATUD. — EESTI KIRJANDUSE SELTSI PROTOKOLLID 1912, 17—32.

TOIMEKOND: V. GRÜNTAL, J. JÕGEVER,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, J. LUIGA,
W. REIMAN, J. TÕNISSON

SEITSMES RAATAKÄIK 1912

TRÜKITUD „POSTIMEHE“ TRÜKIKOJAS — TARTUS, 1912

Piltidega ilustatud, edumeelne
:: pilke- ja naljaleht ::

„KILK“

ilmub kaks korda kuus, iga kuu
esimesel ja kolmandal nädalal.

„KILK“ seisab täieste rahva teenistuses ja paneb pearinghku nimelt Eesti algupäralise pilkekirjanduse edendamise peale. Ta on juba oma ilmumise esimesel poolel-aastal ootamata laialdast usaldust nii hästi Eesti kirjannikkude kui ka rahva poolt võitnud. Sellepärast võib ta julgeste tulevikule vastu astuda, et rahva vaenlastele tüütavaks pinnaks silmas olla.

Teise pooleaasta tellimine on avatud.

„Kilk“ maksab postiga aastas 2 rbl., $\frac{1}{2}$ aastat 1 rbl. 20 kog., üksik nummer 10 kop.

Tellimise adress:

Ревель, Дункерская ул. № 7 „Кильк“.

Vastutav toimetaja ja väljaandja K. Pinkowski.

Ilusa keele kõlaline inetus.

J. Aavik.

I.

Kõneldakse sagedasti, kui keeltest jutt tuleb, Eesti keele ilust ja kõlavusest. Kiidetakse ka vokalirikkust, ta ilusat tasakaalu vokalide ja konsonantide vahel, sisisevate häälikute äraolekut, ning ülistatakse ta sulavust ja mahe- dust. Ja siis ei jäeta teda mitte võrdlemata Italia keelega, mille kõla ta meele tuletada, ja laulmiseks ei olla ta mitte vähem kohane kui see. Ka teatakse rääkida, et ta kuskil keeltenäitusel esimese või teise auhinna võitnud. Ja sel puhul jutustatakse anekdot hispanlasest ning tsiteeritakse tuntud lause „poiss, sõida tasa üle silla“. Rahvuslisele uhkusele, kui meil seda oleks, tilgutaks see mett keele peale.

Teiselt poolt võrreldakse teda vahel naabrirahvaste soomlaste ja lätlaste keelega ja leitakse muidugi, et ta neist kaugelt ilusam on. Soome keeles olla liig palju ä'sid, seal olla liig pikad sõnad ja liig inetu ning ebameeldiv hääldamine. Ja mis meie lõuna naabrite keelesse puutub, siis olla see otse võimatult inetu ja veider. See on üle- üldine ja kindlaks kujunenud, sissejuurdunud arvamine, mille tõde ega vale enam kellegile pähe ei tufe järele proo- vida. Eesti keele iludus on aksiom. Selle vastu ei vaidle keegi. Ja tuntakse meelitavat lõbutunnet sellest, et Eesti rahval ometi midagi on, millest võib uhke olla, ning luule- tajad ruttavad sel puhul oma lüürilist vaimustust välja õhkama:

Keel! õndsust täis ja viisirikast kõla!
Su hüüd kui kumiseva kella hääl. . .

(Kunder).

Muidugi seesugune meelitav arvamine omakeele kõlast on hea ja vahest kasulikki asi mõnedele isikutele, kelle isamaalsusele vaja on seda-ilmsüütut edevust. Kuid kas

ei ole te märganud, et sagedasti need, kes just kõige enam anekdoti üle silla sõitmisest armastavad jutustada, ise Eesti keele kõlavust harilikult palju ei raatsi suhu võtta, vaid tema asemel tegelikus elus mõne vähem kõlava keelega lepidvad.

Mis nende ridade autorisse puutub, siis peab ta tunnistama, et talle tõsiseid kahtlusi selle meie emakeele ilusa kõlavuse kohta on ilmunud (mis aga ta armastust ja huvitust keele enese kohta siiski vähematki ei vähenda). Mitte üksi sellega rahul, et teda teise kõige ilusama keele kõrgusest maha tuua ja iga võrdlust Italia keelega naivse leida, on tal äärmine jultumus seda ketserlist arvamist avaldada, et ta kõla poolest koguni Soome keelest taha jääb ja — oh koledust — isegi Läti keel temast ette on. Muidugi on see ainult isiklik arvamine, individuaalse maitse asi, millel pretensiooni ei ole usku selt röövida, kel seda veel on ja kes seda, võib olla, tarvitseb.

Kuid olgem tõsised. Tõeasi on see, et Eesti keel iseäranis ilus ei ole kõla poolest, kuid inetu ka mitte. Ta võib kaunis ilusasti kõlada, kui teda ilusasti kõneldakse, selge, puhta ja kõlava häälega. Ja õiguse poolest otsustabki harilik inimene keele kõlavuse üle kõneleja hääle, intonatsiooni, diktsiooni järele. Ta ei oska kunagi individuaalsest hääldamisest abstraheerida. Ja tal on teatud mõttes õigus, nimelt ses mõttes, et keel kõige pealt kõlaline nähtus on, mida ühte rahvaks nimetatud inimeste rühma kuuluvad isikud kuuldavale toovad. Igal rahval on oma individualne häälekõla, timbre (loe: tämbr), intonatsiooni viis, mis laseb keele ilusama ehk inetuma kõlada. Ja keel oleks siis peaasjalikult selle pärast ilus, et rahvas teda ilusa hääle ja diktsioniga kõneleb.

Kuid sellest individuaalselt-rahvuslikust häälekõlast ja diktsionist abstraheerides peab siiski mõõndama, et teatud enam vähem üleüldine keele kõlaline esteetika on olemas, mis määratud häälikute kombinatsioonidest resulteerib (järgneb): teatud kõlade ühendused võivad iseenesest igas keeles, iga rahva suus ilusad, meeldivad olla, teised jälle veidrad, vastikud, inetud. Ja just selles mõttes ei või ütelda, et Eesti keel iga kord ilunõudeid täidaks ja harmooniline oleks.

Mida ma Eesti keeles ilu poolest kõige suuremaks puuduseks pean ja ta ebakõla peapõhjuse näen, mis aga siiski ta kõlale kõige iseloomulik omadus on ja talle ta karakteri annab, see on mitme lühikese silbi üksteisele järgnemised, mis seal nii sagedaste esinevad. Ma olen selle nähtuse peale juba tähendanud (Päevaleht nr. 58)

-ivad lõpu puhul, mis just selle ebakoha pärast tuleb hukka mõista. Sest vaja, kus iganes võimalik, selle puuduse vastu võidelda, teda maha suruda, teda vähendada kõigi abinõudega, mida keel ise meile pakub. Keele kõlalise ilu nimel tuleb ka -sid lõpuliste paljuse osastavate (jalgasid, lehtesid, omasid) eest hoida seal, kus lühemad on võimalikud (jalgu, lehti, ome). Kuid sellest teisel pikemalt. Soome keeles, mis muidu küll ka lühikesist silpidest kubiseb, ei tule see puude nii tuntavale, sest et nende vahele õige sagedasti pikki häälikuid satub, isegi sõna keskel ja lõpus,¹⁾ nähtus, mis meie keelele hoopis võõras on, kus pikad häälikud kaugemal esimest silpi on lühenenud. Ja selles mõttes on kahju, et oma ajal tarvitusele võetud kahe l'ga alaleütleva lõpud (sõpruselle, vaenlaselle) on maha jäetud. Ka Läti keel on selle poolest paremas seisukorras, sest seal on sama nähtus mis Soome keeles, ja sõnad on üldse lühemad ja oma konsonantide tõttu jändrikumad, vähem vesised ja kahvatud.

Selle halva nähtuse üks spetsialne külg, mis juba üksi jatkuks keele kõlalist ilu rikkuma ja teda kõrvale ebameeldivaks ning vastikuks tegema, need on meie keeles paljuse vormid, mitte nominativ ja partitiv, vaid genetiv ja teised kaasused. Just neist viimasist tahan selles kirjutuses kõnelda.

Nagu teada on pea kõigi Eesti sõnade paljuse omastava (genetivi) lõpp -de ehk -te: jalgade, maade, inimeste, võõraste, akende j. m. Neist genetividest tuletatakse (peale nominativi ja partitivi) kõik muud paljuse kaasused: jalgadega, maadelt, inimestest, võõrastele, akendeta. Häälik t (d) ei ole iseenesest ei ilus ega inetu häälik, kuid ta võib inetuks, koguni õige inetuks saada, kui teda ühes lauses liig palju järgemööda ja üksteisele liig lähedal on. Ja see sünnib meie keelele fatalselt paljuse kaasustes, mida d (t) abil moodustatakse. Muidugi kaks teine teisele järgnevat paljuse genetivi vormi ei ole veel mitte koledad („paksude metsade“). Kui neid kolm on, siis on asi juba tõsisem. Aga kui neid neli on, kui neid viis on, kui neid kuus on, kui neid, oh häda, seitse on!!! Ja seda juhtub. Kas tahate näitusi?: „Mõningate koguduste õpetajate valimiste koosolekute korralduste pärast; endistel muistsetel aegadel oli paganate ebajumalate ja vaimude uskujate,

1) Näit. kui järgmisi Eesti ja Soome sõnu võrrelda: neitsilisusele — neitseellisyydelle; tõelisusesse — todellisuuteen. Ja siis öeldakse veel, et Soome keel olla inetum.

kumardajate ning preestrite arv suur.“ Viletsus on veelgi suurem, kuid need mitte üksi genetiivid ei ole, vaid kui nende hulgas ka allativisiid (alaleütlevaid) ja adessiviisiid (ilmaütlevaid) kihab; lühikeste silpide killavoor saab siis veelgi pikem: „ta lubas omadele parematele tuttavatele ja sõpradele ning sugulastele mitmeid oma kallimatest ja armsamatest asjadest ilma mingisugusteta kindlamateta tagastiteta ja vastutusteta tarvitada“; ehk „kõikidele nendele tuhandetele õnnetutele, aga rahulikkudele ja ilmsüütatele inimestele, kes nende hirmsate, ettenägemata ja ootamata õnnetuste all olid kannatanud, annetati mitmete kaastundlikkude kaaskodanikkude ja jõukate isikute poolt suur rahasumma.“ Eks ole, üks igavene „tadetetadustelustestistele matamutetutele tetelekateleratetita“. Ons see ilus? Just nagu sõidaks veovanker täis raudlattsid mööda halvaste prügitud ja konarlist uulitsat. Öeldakse, et kõige sagedamine esinev häälik Eesti sõnades on k. Eelmise järele otsustades ei ole see k, see on t (d)! Ka verbide lõpud suurendavad nende arvu: armastada, kannatada, kirjutatud, jalutatakse.

Mulle öeldakse, et see on liialdus, karrikatur, et ma meelega olen palju niisugusiid lõppusiid kuhja ajanud, siä-rased sõnade kombinatsiionid välja mõtelnud. Liialdus, — minugi pärast, ma ei vaidle vasta, aga see sündis, et teile paremine arusaadavaks, silma ja kõrva torkavaks teha nende lõppude kõike inetust, kõike kohutavat jäledust. Liialdus? Oh ei sugugi nii väga; nad esinevad. Lugege ajalehti. Lugege neid tähelepanelikult ja te leiata. Sest võib juhtuda, et nad teile muidu, harilikult nii silma ei paista, et te neid ei märka. Harjutakse kõigega, ka inetusega.

Mulle västatakse, et see muud ei ole, kui stiili küsimus; et need nähtused ja puudused on, mille eest hea stilist oskab hoida, et iga hea stilisti ja keele ilu armastaja püüe ja kohuski on nende koleduste ja veidruse eest hoida; et seda igaüks võib teha, kes selle peale vähegi viitsib tähelepanemist pöörda. Jah, seda võib ju mõnikord, enamasti mõtte kulul ja kahjuks. Ja ka selle eest peab hea stilist hoidma. Kuid mitte kõik ei ole stiilimeistriteks sündinud, ja mitte igaüks ei võiks seks saada. Ja seepärast on nii palju keelelist inetust meie kaasaegses Eesti kirjanduses. . . Ja kui ka võiks vahel stiili läbi mahendada seda puudust, seda pahet, siis jääks ta siiski paheks, kaasasündinuks, püsivaks, kõrvalehoiidmatuks, fatalseks, paratamatuks, niisuguseks, mida alati tuleb karta, mille eest võimatu on pääseda, mis meie keele kõla jäädavalt inestab.

II.

Mis peaks tegema? Kas peab sellega leppima? Kas ühtegi abinõu, ühtegi rohtu ei ole, et seda tõbe parandada? Või kas see puudus meie keele oluliseks omaduseks jääb, millest asjata on katsuda lahti saada?

Õnneks on see abinõu olemas, sest muidu ei oleks ma kirjutanudki seda artiklit, sest asjata ja mõtteta oleks paratamatu nähtuse üle hädaldada. Ta on olemas. Teda ei ole vaja kaugelt otsida, meie keel ise pakub teda. Kahjuks ei tarvita me teda, me jätame ta hooletusesse, me unustame ta, me ei tunnegi teda sagedasti.

See abinõu — need on lühikesed paljuse vormid, ilma selle fataalse t ehk d'ta. Sest samuti kui meil peale sid-lõpuliste paljuse partitivide ka lühemaid on olemas (jalgasid ja jalgu), samuti on meil neid ka muudes kaasustes: jalgade — jalge; jalgadel — jalul; jalgadele — jalule; jalgadelt — jalult; jalgades — jalus; jalgadest — jalust. Samuti silmade ja silme, silmades ja silmis, pilvedes ja pilvis, marjadel ja marjul, hammastes ja hambais, tulevatel ja tulevil (ehk tulevail), maadel ja mail.

Need lühemad i-lised¹⁾ vormid on kirjakeeles ja ka enamjaos rahvamurrakuid ainult teatud kõnekäändudes alal püsinud, kus nad aastasadade eest kivinenud ja tardunud olid. Olgu siin selleks mõned näitused antud: jalge all; ta on mul jalus; jalust maha lööma, jalule aitama; taevas on pilvis; neil päivil; silme ees; tema silmis ei ole sel mingit väärtust; piki silmi; käsist ja jalust seotud; tuule tiivul; haaras tal rinnust kinni; istus ta õlul (õladel); kingis, sukes jalg; neis asjus; kõigis paigus; ta on tema paelus; seda ei kasva puis ega mais; sasis tal kärvast kinni; minu kõrvu ei ole see veel ulatanud; see kõlab mu kõrvus; puude ladvus; selle küüsisist sa ei pääse; see on parsil (partel); sain selle jälgile (jälile); ta kõneles ingli keelil; lehtis puud; tähtis taevas; ta

1) i-listeks nimetatakse neid sellepärast, et nad on moodustatud paljuse tunnusemärgi i abil, mis otsekohe tüve külge on liitunud, mille lõpuvokale selle mõjul mitmesugused muutused on läbi teinud: ta moodustas i-ga diftongi: jalgaissa (õiguse poolest jalaissa), mis andis „jaloiissa“, mis andis „jalossa“, ja lõpulikult jalus; või ta langes i ees ära: päiväilla — päivil; pilveis — pilvis; või ta püsis: õnnelikuis. Neid i-lisi paljuse vormisid tundis peaaesjalikult Eesti keel vanast ja nad on praeguses Soome keeles üleüldised, mis sellele suureks eduks on iluduse ja plastilisuse mõttes.

langes põlvili; kuni pilvini; see tuli uksist ja aknaist sisse; ta on mu kannul.

Kuid nii pea kui samu sõnu üleüldisemas, konkretlikumas tähenduses tarvitatakse, siis ilmuvad d-lised paljused: ta kätel ja jalgadel on nõrgad lihaksed; selle linnu tiibadel on pikad suled; talve päevadel on vähe päikest; ta kõneles taeva tähtedest.

On siiski sõnu olemas, — ja neid on suurem arv, — millele need lühemad vormid midagi iseäralikku, midagi kõnekäänulikku juure ei lisa, kus nad muud midagi ei ole, kui lihtsad parallel-vormid, ainult selle vahega, et neid, vähemalt kõige uuemal ajal, pea sugugi enam ei tarvitata. Näit: nad jäid õnnetuiks vaesiks lapsiks (õnnetuteks vaesteks lasteks); ta elas palju kaugeil võõrail mail (kaugetel võõrastel maadel); kõigile neile suurile, targule ja osav(a)ile mehile (kõikidele nendele suurtele, tarkadele ja osavatele meestele); kergeis riideis (kergetes riietes); neist hirmsaist ja kohutavaist nähtusist (nendest hirmsatest ja kohutavatest nähtustest); ta unistas neist kaugeist ja kuld-sist päivist oma nooruse õnnelikuil aastail (nendest kaugetest ja kuldsetest päevadest oma nooruse õnnelikkudel aastatel).

Vist on kõigile silma torganud, et neis näitustes sugugi genetivisid ei ole antud, vaid ainult muud kaasused (muidugi ka peale nominativi ja partitivi, mis kõne all olevasse küsimusesse ei puutu). See on meelega sündinud, sel lihtsal põhjusel, et lühemaid genetivi vormisid ülemal esinevist sõnust ei moodustada; neist on ainult d(t)-lised genetivid võimalikud: vaeste, õnnetute, uhkete, riiete, meeste jne. Ainult mõnel üksikul sõnal on see veel olemas: jalge, poege, härge, tähte (pro jalgade, poegade, härgade, tähtede) ja vahest veel mõned teised, ja neid tarvitatakse nüüd veel ainult mõnes adverbiaalses ütelses ja luules.¹⁾ Seepärast jätan selles kirjutuses hoopis puudutamata nende tarvituse võimaluse küsimuse nüüdses kirjakeeles; teen seda edaspidi eraldi.

Järelikult mis genetivisse puutub, siis peame tahes või tahtmata de- ja te-dega leppima ja samuti ka kaasa-

1) Nagu Dr. Lauri Kettuse väitekirjast „Lautgeschichtliche untersuchung über den kodaferschen dialekt“ (Helsinki 1912) näha, on need e-lõpulised paljused genetivid Kodavere murrakus, vähemalt vanemal sugupõlvel, veel kaunis üleüldised: põlde (põldude), piipe (piipude), auke (aukude), kaeve (kaevude), kinge (kingade), leske (leskede) jne. v. lhk. 204.

ütlevatega, mida ainult genetividest moodustatakse.¹⁾ Kuid juba muude i-liste paljusevormide tarvitusele võtmine vähendaks, redutseeriks märksa inetuid ja vastikuid d- ja t-lähedaid kordumisi. Sellepärast vaja neid uuesti elustada, neid sagedamini tarvitada kui see praegu sünnib, neid mitte lasta surra. Ja just nende heaks tahame selles kirjutuses kihutusetööd teha.

Jah, ütlete teie, nad kõlavad küll ilusamini ning annavad keelele enam sulavust ja graatsiat, ta konarusi siludes ja ta karmust pehmendades; kuid nad on nii imelikud ja veidrad, nad on meile vähemalt liig harjumatud ja võõrad; nad annavad stiilile, kus neid tarvitatud, mingi kunstliku keele maigu, sest et nii keegi enam ei kõnele. Suuremale osale rahvast on nad juba tundmatud. Teil on õigus; nii ta on. Need lühemad vormid tunduvad kaugelt suurema jao eestlaste kõrvule nüüd küll juba natuke võõralt ja harjumatult. Sest nad kipuvad ikka enam ära kaduma, mõnedesse kivilinenud fraasidesse põgenedes; ja harva, väga harva juhtub veel, et nad harilikus proosas, kuskil ajalehe juhtkirjas, sõnumis, följetonis esineksid. Sest d-lised vormid on nad kogu liinil välja tõrjunud ja valitsevad isandaina.

Siiski mitte kaua aega tagasi, ainult mõned aastakümned, umbes kuni 90 aastateni olid need lühemad vormid palju laiemal määral tarvitusel. Et end selles väärida (überzeugen, убѣдить), ei ole muud vaja kui selleaegiste kirjanikkude, Kreuzwaldi, Koidula, Jakobsoni, Hurti ja teiste teosid lehitseda. Ma olen seda teinud ja sel puhul mõned näitused üles tähendanud. Neist on märgata teatud kalduvust neid tarvitada, ehk küll nähtavasti seda mitte igakord hästi ja õieti ei osata: Neil väikil sulgis kuubil (Kreuzwald, Ennemuistised jutud lhk. 10); tulevist päivist (ib. 238); neil mõlemil (Jannsen, „Eesti Postimehe“ õhtused kõned I. and 74); päilisiks (ib. 141); oma lapsiks (Jakobson, Kolm isamaa kõnet 11), jumaliku isasjus (ib. 7), vahetavaist merevoodest (õigem: voogudest, ib. 14), kindlais kantsides (ib. 16), kurvaist (õigem: kurvist) mõtetest

1) Ainult lühemast genetivi vormist on ka lühem kaasütlev võimalik: silmega, jallega, poeega. See tuleb sellest, et kaasütlevat mitte nagu vanemat kaasust otseteel tüvest ei moodustatud lõppude külge liitmise läbi, vaid ta on võrdlemisi noor kaasus, umbes 300 aastat vana ja on sündinud genetivi ja sõna kaasa kokkusulamisest; Stahlil ajal kirjutati veel lahus: Jumalaka (ehk kaas). Järelikult ei või mitte ütelda jaluga, silmiga, võeraiga, õnnelikuga.

(ib.), pikais (pro pikis) lauludes (ib. 4); rahvaist (Hurt, Sakala 1878), välimesist asjust (Hurt, Pildid isamaa sündinud asjust 19); väiksisse maakondadesse (J. Bergmann, Üleüld. ajalugu, keskaeg 70), naabrimail (ib.); eestlasiks (ib. 71), jumalaile (ib. 73); pühist kommetest (ib. 73); vihasille jumalatele (ib. 74); käemehiks (ib. 74); Jumala lapsiks (Jung, Läti Hendriku Liivimaa kroonika tõlge, I. vihk 8); Sakslaste ja Liivlaste sõbruks (ib. 26); kodanlikuis segadustes (ib. 54); varjajaiks ja vapraiks avitajaiks (ib. II. 66); targemil meestel (Eisen, Tähtsad mehed VI. 24); ilma vahemehita (Reiman, Eesti piibli ümberpanemise lugu 17); kurvaist (pro kurvist) mõtetest (Saal, Aita 25); pühais lauludes (ib. 4); emalepilt (J. Liiv, Vari 19).

Nagu neist näitustest näha, on tolleaegistel kirjaniikul enam ilutunnet keele kohta olnud, sest nad on püüdnud d-liste ja t-liste paljuse vormide inetute järgnemiste eest sellega hoida, et nad neid i-liste vormidega lasid vaheldada (nagu Bergmannil „vihasille jumalatele“).

Isegi vana piiblikeel on neile lühemile vormidele vähem vaenulik kui nüüdne. Seal loeme: puhtaist lojuk-sist (1 Moos. 7,8); lapsiks (Mat. 5,9); liikmist (Mat. 5,30); vihkajaile (Mat. 5,4); neist mehist (Apost. teod 1,21); viimsil päivil (Apost. 2,17); et needsinatsed kivid leivuks saavad (Mat. 4,3); mõningaist asjust (Mat. 7); raiusid puist oksi (Mat. 21,8); valgis riidis (parem: valgeis riideis) Apost. 1,10.

Kuid iseäranis rohkel arvul leidub neid luuletustes, koguni uuemalgi ajal, sest et seal lühemad vormid väga mõnusad ja kasulikud on; kus pikemad ei kõlba, annavad need rütmuse välja. Vahel on neid ka riimi põhjusel tarvitatud. Tsiteerin mõned näitused:

Kreutzwald (Viru lauliku laulud): neist kallimaist 17; jumalailt 17; jälgilt 113; südamist 42; soovi kübar põles süsiks (Kalevip. XV. 186); puie latvu (ib. XV. 271); sõrmil kivi sasinessa (ib. 386); jumalaile (ib. 559); tulijaile (ib. XVI., 863); vanemile (ib. XVI., 242).

Koidula (Eiseni välja antud „Uued Eesti luuletused“): jalgil¹⁾ 105; niiskil (parem: niiskeil) harjul 106; oma silmapisaraist 110; juuksilta 113; palgilla („Eesti luule“ lhk. 90).

Reinwald (Viljandi laulik II): valgis angis (murra-kulikult, parem: valgeis hangis) 26; valupisarist 29; kuldsil aegil (parem: aegul) 59.

1) õigem: jalgel ehk jalul.

Kunder (Algupäralsed luuletused): pilvist 5; lainil 9; õilmis Eesti puie reas 10; taeva paelul 11; haljais lehtis 25; suve healis 22.

M. Lipp (Eiseni välja antud „Uued Eesti luuletused“): kõik'vais keeltessa 161; noolil 165.

J. Bergmann (Laulud): oksil 49; juurini 52; sõrmile 21; tabajaist 21; ülemaist asjust 293.

M. Eisen (Uued Eesti luuletused“): armastajail 47; tulijaile 63; mehist 65; sarvis (riim—tarvis) 65; sõrmeile (pro sõrmile, Kõu ja Pikker 25).

Elise Aun (Luuletused): kuldtähtil kinni naelutas 65; sätendavis ehtedes 60; palve meelis, riim: tule keelis 9; nurme nõlvil (riim: põlvil') 23.

Anna Haava (Luuletused III. vihk): hõiske hääliil 3; põlvini 16; uhkeis riites 16; heldeist silmist 25; kurvail (õigem: kurvil) päivil 43; kuldseil (parem: kuldsil) tiivul 71; tulevasist päivist 49; säravamail silmil 67; kullaseist (parem: kullasist) päivist.

Jakob Tamm (Ärganud hääled I.): pehmemail patjadel 44; õrnemail huulil 44.

Jakob Liiv (Viru kannel II.): endiseist (pro endisist) sõnadest 43.

Sööt (Mälestused ja lootused): pikil silmil 69; kui oleks pilvist läbi läind 66; langes lainissa 11; säravail silmil (Saatus, 37).

Neid leidub teistegi luuletajate teostes.

Mis kõige nooremisse luuletajaisse puutub, siis peab, vähemalt Suitsi ja Grünthali järele otsustades, konstateerima, et need selle poolest kidsimad on. Suitsi „Elu tules“ olen ma ainult ühe niisuguse vormi võinud leida: vägevaist laenetest 18; peale selle Noor-Eesti III-ndas ilmunud luuletuses „Ühele lapsele“: röömsais tantsujalus. Veel enam imestama panev on, et isegi Grünthal neid nii vähe on oma luuletustes tarvitanud, tema, kel muidu on kaasasündinud kalduvus neologismusteks ja keelelisiks uuendusteks. Ma võin temalt tsiteerida ainult paisuvil tiibadel (Laulud 64): tiivul — viivul (jb. 25); tamme laevul (Noor-Eesti nr. 5—6, lhk. 469); maile (Eesti kultura I. 233).

Need lühemad paljuse vormid ei ole seotud kõnes mitte ainult mõnusamad (riimi ja rütmuse pärast), vaid nad on ka kõlavamad, sulavamad ja ilusamad; nad on üleüldse luulelikumad; nad annavad oma haruldasema ja veidi arhaistliku (vanema) kujuga lausele nagu pidulikuma ja suursugusema tooni ja valavad teatud poetilist värskest ja ilukõla ta üle. Seepärast ongi üks neist luule-

tajaist, Anna Haava, neid ka oma proosas „Väiksed pildid Eestis“ tarvitanud, kiiduväärt ja ilus tegu, millest ka muud peaksid eeskuju võtma. Ta on kirjutanud: tulevasist õnnepäivist 19; kirjalikuis töödes 27; viimseil aegil (parem: viimsil aegul) 28; uhkeis riides 6. Samuti ka oma tõlkeis: hommikupoolseil (pro-poolsil) kallastel (Greeka muinaskangelased 40); väravail ib. 45. Tõe pooldest ka proosa võidab nende läbi ülemas luules ja muusikalikus kõlavuses. Tarvitagem neid seepärast ka proosas sagedamini. Selle läbi on võimalik, vähemalt osaltki, neid inetuid d- ja t-kordumisi ära hoida, mis nüüd meie keelt inestavad.

Muidugi peab meie sissejuurdunud harjumustega rehkendama. Neile ei tarvitse sellega kohe vägivalda teha. Võib ju esialgu küllalt mõõdukas olla. Liig palju lühikesi paljusevormisid samas lauses ja samal leheküljel teeks liig karjuvat, veidrat mõju, tunduks mõnele kui karrikatur, kui parodia. Teiselt poolt võib neid sagedamini ja ohtramalt tarvitada luulelikus proosas, lüürilistes unistustes, ülevoolava ja ilukõneliku vaimustuse ning tundmuse hoogudes. Seal ütlegem julgesti: need kohad olid talle armsamaiks asupaiguks; need tuled olid mu teel nagu pilkuviks paakideks; ta oli kurvis mõtteis; võõrail mail; linnud laulavad puie ladvus; kõlavil keelil kõneldi talle kiitust; ta tänas meid soojil sõnul; ma pidasin neid oma paremaiks sõbruks; neiu tuli õhetavil põskil tuppa; luuletaja laulis oma tulisist tundeist; vaiksil, rahulikuil päivil; vahutavis laineis; neil õnnetuil ja viletsail aegadel; langenuist ja tapetuist ei hoolinud keegi veriste võitluste pöörasis mölludes. — Luule keeles, mis niisugustesse lühemisse vormidesse puutub, nagu jalus, pilvis, päivil, sõnul, mida ainult teatud kõnekäändudes tarvitatakse, siis laiendagem, suurendagem nende piirisid, tarvitagem neid igal kohal d-liste vormide asemel. Seal ärgem kartkem ütelda: sa rääkisid mulle ta ilusaist silmist; ta unistas neist õnnelikuist päivist.

Kuivas asjalikus proosas selle vastu, nagu ajalehe juhtkirjas, sõnumis, teaduslikus teoses jne. oleme nende lühemate vormide pooldest ettevaatlikumad ja säästlikumad (kokkuhoidlikumad). Seal tarvitagem neid iseäranis ja peasjalikult niisugusel korral, kus muidu liig palju d-(t)-lisi vormisid üksteisele järgneks; üks i-line vorm, mis nende vahele asetatud, jätkub juba üksi märksa mahendama seda ebameeldivat mõju, mida sagedad d'd ja t'd avaldavad. Ärgem kirjutagem seepärast mitte: „kõikidele nendele tuhandetele õnnetutele inimestele“, vaid „kõigile neile

tuhandetele õnnetuile inimestele“. Niisuguses lauses üks ainus ebaharilik i-line vorm „õnnetuile“ ei segaks kedagi, ei arusaamist ega keeletundmust, kuid kõlaline külg on siiski päästetud. Samal põhjusel tarvitagem sagedamini „neile“ kui „nendele“, ja vormi „kõikidele“ ärgem tarvitagem pea sugugi, vaid ainult „kõigile, kõigil, kõigist, kõigis, kõikiga jne.“ — nimelt nii, et üksikult „kõikidele“, aga teise sõna ees — „kõigile inimestele“. — Vahetegemine „kõigi“ ja „kõikide“ vahel on kunstlik ja Hermanni poolt välja mõeldud; rahva keeles on neid läbiseigi.

Igatahes ärgem boikoteerigem neid lühemaid paljuse vormisid mitte. Tarvitagem neid, olgugi vähe. Harjutagem nendega publikumi vähehaaval, ja ta harjub nendega. Inimestel on kirjakeele aukartus ja ebausk; igaüks ruttaks omandama ja tarvitama seda keelt, mida ta trükituna loeb, iseäranis selle poolest, mis ta omast kodumurrakust lahku läheb.

Ma usun kindlasti, et lühemate vormide uuesti-elule-äratamine veel mitte hilja ei ole. Nelja-viiekümne aasta eest oleks see küll palju hõlpsam olnud. Me kannatame oma esivanemate pattudest. Oleks Kreutzwaldi ja Jakobsoni ajal sellest iseteadlikult aru saadud ja see nõudmine iseteadlikult üles seatud ning ta praktilisele teostamisele kõige iseteadvuse ja sihikindlusega asutud, siis oleks see nüüd ammu läbi läinud ja meil oleks praegu ilusam, kõlavam keel. Kuid nüüdki ei ole see veel mitte hoopis võimatu. Meie keel ei ole veel mitte sel määral kivilinenud ja tardunud. Otse vastupidi, ta leidub praegu just teatud uues ümberkujunemise ja ümberloomise järgus. Kuid vahest 20 aasta pärast oleks see juba hilja. Nüüd igatahes veel mitte. Ainult arusaamist, huvitust Eesti keele kohta ja enam julgust on vaja. Peasjalikult aga enam julgust.

III.

Lõpuks jääb meile veel üles anda mõned reeglid lühemate paljuse vormide moodustamise kohta, mis, peame tunnistama, kaunis keeruline on.

Kõige pealt üleüldine, mehanilik, praktilik reegel (mil vähe erandid on): lühemad paljuse vormid tuletatakse harilikult paljuse partitivist: maid — mais, mailt, maile jne.; vanu (sõnast vana) — vanus, vanult; päivi — päivil, päivilt; huuli — huulil; ehteid — ehteis, ehteist; jumalaid — jumalais, juma-

laile. Sellepärast on mõned grammatikused neid paljuse vormisid ka osastavalisiks nimetanud (Hermann, Einer). Kuid on ka erandid; õnnelikka — õnnelikuis; niisuguseid — niisugusis (parem kui niisuguseis), ja nii kõigist -ne sõnadest. Võimatu tuletada sõnust, mille paljuse osastavad ainult -sid on: majasid, herrasid.

Üksikasjalikumad reeglid on järgmised:

Ühesilbilised tüved, niisugused kui maa, tee, öö, töö, hää, puu, suu, kuu, soo jne.: lühemad paljuse vormid: mais, teil, õil, tõis, häis, puis. Nüüd öeldakse küll harilikult, kahjuks, maades, teedes, töödes, puudes, kuid nende kõrval võiks vahel, iseäranis pidulikumas, luulelisemas keeles ka lühemaid vormisid tarvitada.

Kahesilbilised tüved, nagu vana, püha, muna; jalg, tiib, silm, kuri, see on need, mil kahekordne paljuse osastav võimalik, pikem sid- ja lühem vokali-lõpuline, sest ainult neist on ka muud lühemad paljuse vormid võimalikud (peale genetivi): vanasid — vanu (vanul), pühasid — pühi (pühil), munasid — mune, jalgasid — jalgu, tiibasid — tiibu, silmasid — silmi, kurjasid — kurje.

A. Esimese pikkuse järgu sõnad (vana, püha).

1. a-lõpulised tüved; neil on paljuse lühema osastava lõpp kord u, kord i, kord e. Selle järele on ka lühemad paljuse vormid:

a) u-lõpuline paljuse osastav: vaga, vagu — vagus, vagust, vagul, vagule, vagult, vagusse, vaguta jne.; viga, vigu — vigus; siga, sigu — sigus; kala, kalu — kalus; võsa, võsu — võsus; sõna, sõnu — sõnus; kena, kenu — kenus.

b) i-lõpuline paljuse osastav: püha, pühi — pühis; tera, teri — teris; pesa, pesi — pesis; nisa, nisi — nisis; oma, omi — omis.

c) e-lõpuline paljuse osastav (mis arvatavaste muud ei ole kui nõrgenenud i): nuga, nuge — nuges; muna, mune — munes, oma, ome — omes (vrd. omi ja omis).

Ma ei salga mitte, et need lühemad paljuse vormid (muidugi peale osastava) nüüdsele keelele juba õige võõraks on jäänud ja harilikus proosas õige imelikult tunduksid; kuid luulekeeles võiks neid siiski veel mõnikord tarvitada.

2. e-lõpulised tüved, s. o. mille genetiiv e-ga lõpeb, nagu hani, genet. hane. Neist on ainult paar sõna olemas, millest lühem paljus võimalik: käsi, käsi (käsa) — käsis; süsi, süsi (süsa) — süsis; vesi, vesi (veesid) — vesil; hani, hanes (ainsuses), hanis (paljuses).

B. Teise pikkuse järgu sõnad (nominativis ühesilbilised), nagu: jalg, päev, mees, keel. Nende kohta peab veel tähendama, et kui tüvi nõrgenev, siis see nõrgenemine ka paljuse kaasustes sünnib (just nagu vastavis ainsuse kaasustes): jalg (gen. jala), jalgu, aga jalus (sest jalas); samuti: leib, leibu, aga leivuks (sest leivaks); jälg, jälgi, aga jälil; päev, päivi (kolmas välde), aga päivis (teine välde). Sellest on küll erandid olemas, nagu lehtis (pro lehis), tähtis (pro tähis), põskil (pro põsil), öeldakse ka jälgil, aegul, poegil.¹⁾

Ka sel liigil on paljuse osastav kord u-, kord i-, kord e-lõpuline: jalgu, päivi, kurje.

a) u-lõpulised osastavad: leib, leibu — leivus; tiib, tiibu — tiivus; halb, halbu — halvus; rand, randu — rannul; rind, rindu — rinnus; jalg, jalgu — jalus; õlg (õla), õlgu (õlasid) — õlul; lõng, lõngu — lõngus; kabi, kapju — kabjus; kari, karju — karjus; hari, harju — harjul; mari, marju — marjul; asi, asju — asjul; paik, paiku — paigus; tark, tarku — targul; lai, laiu — laius; laisk, laisku — laiskul; piisk, piisku — piiskul; kael, kaelu — kaelus; nael, naelu — naelus; pael, paelu — paelus; nõel, nõelu — nõelul; sõel, sõelu — sõelul; vill, villu — villus; hell, hellu — hellul; kell, kellu — kellul; mahl, mahlu — mahlul; rihm, rihtu — rihtul; saun, saunu — saunus; hein, heinu — heinus; sein, seinu — seinul (samuti ka veel kaun, paun, piin, viin, õun); linn, linnu — linnus; kõhn, kõhnu — kõhnus; lõhn, lõhnu — lõhnul; pahn, pahnu — pahnus; varn, varnu — varnus; virn, virnu — virnus; sõber, sõpru

1) Vormid „jalgel, jalgele“, on kas analogia vormid genetiivi jalge järele, või ehk mingisugused adverbialse tähendusega vanemad paralleelvormid, sest ka Soome keeles on nad olemas: jalkeilla, jalkeille. Kodavere murrakus on Dr. Kettuse järele ka niisugused nõrgad vormid: poele (poegade), õlis (õlgedes), lesile naesile (leskedele naesetele) (v. op. cit. p. 208 ja 209).

— sõbrul; ader, atru — adrus; keder, ketru — kedrus; põder, põtru — põdrus; nõder, nõtru — nõdrus; aas, aasu — aasul; ais, aisu — aisus; vits, vitsu — vitsul; piits, piitsu — piitsul; lõõts, lõõtsu — lõõtsul; riist, riistu — riistus; haav, haavu — haavus; laev, laevu — laevul; vaev, vaevu — vaevus; kehv, kehvu — kehvul; kihv, kihvu — kihvul; nõlv, nõlvu — nõlvul; harv, harvu — harvus; karv, karvu — karvus; kõrv, kõrvu — kõrvus; serv, servu — servus; ladv, latvu — ladvus.

b) i-lõpulised osastavad: kurb, kurbi — kurvis; selg, selgi — selil ehk selgil; pikk, pikki — pikis; lehm, lehmi — lehmil; mets, metsi — metsist; silm, silmi — silmis; rühm, rühmi — rühmis; oks, oksi — oksil; päev, päivi — päivil; king, kingi — kingis.

c) e-lõpulised osastavad (mille asemel harva võib i olla): koib, koibi — koives (koivis); ohi (haril. pl. ohjad), ohje — ohjes; ori, orje — orjel; nokk, nokke — nokes; sukk, sukke (sukki) — sukes (sukkes); moka, mokke (mokki) — mokes (mokkes); oder, otre (otri) — odres (otres).

3. e-lõpulised tüved, nagu hääl (hääle), keel (keele); neil on ainult i-lised lühemad paljuse vormid võimalikud:

hiis (gen. hiie), partit. hiisi — hiisis; samuti: kõis, kuus, niis, põis, reis, uus;

küüs (küüne), küüsi — küüsis;

pars (parre), parsi — parsil; õrs (õrre), õrsi — õrsil; vars (varre), varsi — varsil; hirs (hirre), hirsi — hirsil, kõrs (kõrre), kõrsi — kõrsil;

sulg (sule), sulgi — sulgis, sulil; jälg, jälgi — jälgil (ehk jälil);

põsk, põski — põskil; lesk, leski — leskil;

hääl, hääli — häälil; keel, keeli — keelil; meel, meeli — meelil; nool, nooli — noolil; tuul, tuuli — tuulil; huul, huuli — huulil;

sõlm (gen. sõlme), sõlmi — sõlmis; sõrm, sõrmi — sõrmis.

joon (joone), jooni — joonis; soon, sooni — soonis;äär, ääri — ääril; kaar, kaari — kaaril; kiir, kiiri — kiiril; noor, noori — nooril; saar, saari — saaril; suur, suuri — suurile; sääri, sääri — sääril;

mees, mehi — mehil; uks, uksi — uksis; laps, lapsi — lapsil; leht, lehti — lehtis; põlv, põlvi — põlvis; pilv, pilvi — pilvis; järv, järvi — järvis; sarv, sarvi — sarvis.

Tuletan veel kord meele, et siin antud i-line (lühem) paljuse vorm (nagu huulil, lehtis, järvis) mitte ainus ei ole, vaid ainult üks näitus muudest paljuse kaasustest, mida samuti võib tuletada (huulile, lehtilt, järvist jne.).

See liik (kahesilbilised tüved) on, nagu näha, kõige keerulisem ja raskem oma lühemate paljuse vormide poolest ja neist ongi need, mis teatud kõnekäändudes ja sõna ühendustes on kivinenud (jalus, päivil, silmis, kõrvus ja mõned teised), kuna suurem hulk nüüdsele kirjakeelele hoopis võõraks on jäänud; ainult luuletustes ja mõnedes murrakuis kiratsevad nad veel edasi. Sellepärast ma ei olegi neist kõiki haruldasemaid sõnu üles lugenud, mis grammatikais leidub, vaid ainult need, millest loota võib, et neid kirjanduses vahest võimalik oleks tarvitada. Siingi on ainult vähemusel seda liiki sõnust lühemad paljuse vormid olemas ja võimalik; suurem hulk ei lase seda mitte moodustada, õigugi et neil küll muidu lühem partitivi vorm on olemas, nagu vald, muld, haud, arg, kord, palk.

Võimatud on lühemad paljuse vormid ka kõigist i- ja u-lõpulistest tüvedest, (mis nominativis ühesilbilised), kuigi neil mõnedel küll lühem paljuse partitiv on olemas, nagu: silp (silpa, silpisid), sant (santa, santisid), klaas (klaasa, klaasisid), lind (lindusid, harva ka linda).

Ülejäänud sõnade poolest on lugu palju lihtsam ja kergem. Seal on kõige pealt mitmesilbilised u-tüved, nagu õnnelik, mõisnik, vabadik, ööpik, lahing, kuusik, ankur, õnnetu. Neis liitub tunnusmärki lihtsalt tüve lõpuhääliku külge: lahinguis, kuusikuis, ankruil, õnnetuil. Ainult -lik, -dik, -nik, -pik jne. lõpulistel sõnadel (mille tüvi nõrgeneb), on paljuses üks k: õnnelikuil, mõisnikuist, vabadikuile, ööpikuilt.

Vähe keerulisemad on siiski a- ja e-tüved, sest seal on küsimus, kas a ja e paljuse i ees ära langevad või mitte.

Mis e-sse puutub, siis:

a) ei lange ta mitte ära: 1) seda liiki kokkutõmmatud (kontraheeritud) sõnus nagu ehe, riie, vanne, aime, komme, palve, arve, raibe. hüpe jne., s. o. niisugused, mis nominativis nõrgal astmel (2-ses pikkuse järgus) ja genetivis tugeval (3-as pikkuse järk). Nende i-line paljus käib paljuse partitivi järele (ehteid, aimeid, kombeid): ehteis, riideis, aimeis, kombeist, palveis, arveilt, raipeile, hüppeil (t-lised vormid on: ehetes, riietes, aimetes, kommetest, rai-

betele, hüpetel), 2) niisugused e-lõpulised sõnad, nagu: helde, julge, kange, kauge, kerge, kõrge, lahke, niiske, õige jne., mis nominativis 3-ndas pikkuse järgus; nende paljus on: heldeis, julgeis, kaugeil, kõrgeist, lahkeile jne.

b) e langeb i ees ära kõigis -ne lõpulistest sõnust (mille genetiiv -se,¹⁾ nagu: vaene — vaesis; tulevane — tulevasile, kuldne — kuldsil, realne — realsis (oludes).

Kahtlane on lugu niisuguste sõnadega nagu kannel (kandle), liige (liikme), mähe (mähkme), kuule (kuulme), ripse (ripsme), seitse (seitsme), aste (astme), vöti (võtme), mitu (mitme), kümme (kümne), süda (südame). Kas peab seal paljuse i ette e jätma, nagu see osastavas on komme — tüüpustliste sõnade analoogia juba viisiks saanud (kandleid, liikmeid, südameid), või laskma välja langeda, nagu seda rahva keele vormid ja vana hääleseadus nõuavad? Kas kandleis või kandleis, liikmeil või liikmil, südameist või südameist jne.? Seda on raske otsustada. Nüüdne keelepruuk avaldab igatahes tugevat kalduvust diftongi (ei) poole, nagu seda osastava vormid näitavad. Ometi on niisugused vormid rahva keelele võõrad, kuidas seda ka varem grammatikad, nagu Ahrensi oma tõendavad. Ja sellepärast kalduksin isiklikult viimaste poole: kandleil, liikmil, südameis.

e-lõpulistest tüvede kohta tähendan lõpuks veel, et esimese pikkuse järgu sõnust i-lised paljuse vormid ülepea on võimatud, vaid ainult d-lised: pere — peredes, ime — imedest.

Sama lugu on ka a-tüvelistest sõnadega; tüve lõpu a püsib i ees ainult as-lõpulistest kontraheeritud (kokkutõmmatud) sõnades, nagu võõras — võõrais, hammas — hambail; ja igatahes ka niisugusis a-lõpulistest 3-nda järgu sõnust kui aasta, troska jne. — aastais, troskais.

Kõigis muus on a algupäraselt i ees ära langenud, nagu seda Soome keel ja ka mõned Eesti omad murrakud ning vanema kirjakeele vormid tõendavad: vanhemille; rummalille (Müller);²⁾ nohrille kahrnille (Rossinius); ja nüüdseki keeles öeldakse üleüldiselt: põlevil (silmit). Samuti peaks olema hirmsil (hirmus); küünlis (küünal); aknil (aken); leinajil (leinaja); kibedil (kibe); nädalil; kindlis

1) Võiks siia hulka ka -as, -es, -is, -us lõpulisest sõnu arvata (mille genetiiv -se), ehk küll ma kirjanduses neist ühtegi i-list paljuse vormi ei ole juhtunud nägema. Kuid need võiksid olla: jänasil, varesil, vastusil.

2) Dr. L. Kettunen, op. cit. lhk. 234.

(kindel); sadamis (sadam); usinile; paganil (pagan); sügavis (sügav), vägevil, tulevil, jumalil. Kuid samuti nagu partitiviski analogia (nimelt as-lõpulistest sõnade) mõjul -aid on (-id asemel), samuti on ka muis paljuse vormides -ai- ilmunud ja nähtavaste juba õige varatselt, nii et samade sõnade ülemal antud vormid nüüd harilikult nii kõlavad: hirmsail, küünlais, aknail, leinajail, kibedail, nädalail; kindlais, sadamais, usinaile, paganail, jumalail, sügavais, vägevail, tulevail. Ainult -v (ja vahest ka -l, -m ja -r) lõpulistel sõnadel võiks ilma a-ta paljus olla: tulevil, rumalil, sadamis, paremil, õnnetumil, avaril.

Iseenesest mõista, et i-tüvedest lühemad paljuse vormid võimatud on, vaid ainult t-lised: pudel — pudelites, kindral — kindralitest, professoritele, soldatitelt jne.

Üleüldse kokku võttes ei ole nende sõnade arv, millest lühemad paljuse vormid võimalikud, mitte väga suur; nad on vähemuses. Järelikult ei tarvitse need, kes keelete uuenduste vastu vaenulikud ehk ainult kartlikud on, mitte väga mures olla, et nende vormide läbi keeles suuri ja silmapaistvaid muudatusi ja mullistusi sünniks.

Seepärast vanemate, algupärasemate ja sellega omapärasemate vormide alalhoidmise nimel, sõnade lüheduse nimel, mille poole kõigi haritud keelte arenemine viib, sest need on mõnusamad, kuid iseäranis keele kõlalise ilu ja sulavuse nimel, järelikult kõige kolme põhjusemõtte, omapärasuse, otstarbekohasuse ja esteetika nimel, mis meie õigekeelsuse küsimuste otsustamises peavad tähelepanemist leidma, tarvitagem, soovitagem, kultiveerigem neid lühemaid, vanemaid ja ilusamaid paljuse vormisid.

Professor E. N. Setälä: „Kullervo-Hamlet“.

M. J. Eisen.

Kalevipoja 50 aastaseks jubileumiks on üks kirjutus ilmunud, millest meie pool tänini peaaegu vaikides mööda on mindud. Ja ometigi tungib see kirjutus sügavamasse Kalevipoja luusse ja üdise, kui muud Kalevipoja jubileumi puhul avaldatud raamatud. See ei näita ainult, kui

kaugele meil Kalevipoja jäljed ulatavad, vaid kui palju neist jälgedest Soomeski tunda on. Kirjutus alustati juba 1903 Kreutzwaldi jubileumiks, jõudis aga nüüd Kalevipoja jubileumiks alles lõpule. See tähtis kirjalisa on professor E. N. Setälä kirjutatud ja kannab nime „Kullervo-Hamlet. Ein sagenvergleichender Versuch“. See ilmus esite ajakirjas „Finnisch-Ugrische Forschungen“ ja hiljuti veel iseraamatuna, nii et needki, kes kõiki ajakirja aastakäikusid pole omandanud, tähelepanemiseväärilise uurimisega endid võivad tutvustada.

Raamatu nime järele „Kullervo-Hamlet“ otsustades ei peaks professor E. N. Setälä raamatul Kalevipojaga mingisugust ühendust olema. Kuid vari petab. Mitmel korral on püütud tõendada, et Kullervot ja Kalevipoega samaks isikuks tuleb pidada, seda enam, et Kullervot Soome rahvalauludes väga tihti Kalevipojaks hüütakse. Hamletit etendust nähes juhtus prof. E. N. Setäläle mõte, et Hamletit ja Kullervo vahel palju ühist olemas on. Prof. Setälä hakkas Kullervot ja Hamletit võrdlema ja selle võrdlemise viili on ülemal nimetatud raamat. Seda ütelust kuuldes arvab vist mõnigi, et meie Kalevipoja ja Shakespeare Hamletigi vahel palju sarnasust ehk ühist on olemas. Kuid pean ette tähendama, et Kalevipoega Hamletiga võrreldes me vaevalt ühisid lähtekohte leiame. Selle imeliku nähtuse harutus viiks meid liig kaugele: loodan seda küsimust teise korra pikemalt seletada võivat.

Shakespeare Hamletit allikaid otsides jõuame Saxo Grammaticuse „Amlethuse“ ennemuistse jutu juure. Daani maavalitseja Horvendill tapab oma venna Fengo ära, kellest poeg Amleth järele jääb. Amleth aga mõtleb kättemaksmise peale tule ääres istudes. Teiste ees teeb ta välja, nagu oleks ta peast segane. Amleth veab huntisid oma onu karja sekka, mõõdab merd ja naerab oma kasuõe ära. Selle peale saadetakse Amleth Britanniasse, et sealne kuningas tema tapaks. Kuid Amleth võltsib kaasa antud kirjad: ta seltsilised surmatakse, aga ta ise saab kuninga tütre enesele naaseks. Britannias saab ta hulga kulda, mis ta keppidesse varjule paneb. Koju tagasi jõudes tapab ta oma isa mõrtsuka ja süütab selle majagi põlema.

Nii umbes Saxo Grammaticuse üleskirjutatud Amlethi jutu sisu, mille järgi Islandi Amlodi jutuski on arvatud leiduvat. Paremaid jälgi pakub ometi Islandist üles kirjutatud Brjami muistne jutt, mille üksikud osad elavalt

Saxo Grammaticuse lugu meele tuletavad, niisama ka Ambole muistne jutt hilisemast ajast.

Siiski, mitte ainult põhjamaa rahvad ei tunne Hamleti (Amlodi lolli), vaid lõunassegi arvavad mõned õpetlased selle juuri ulatavat. Ju vanad roomlased tundsid Brutuse lugu. Brutuski tähendab lolli. Rooma kuningas Tarquinius tapab oma sugulasi, selle poeg Brutus teeb, nagu oleks ta vaimuhaige. Kuningas saadab pojad Brutusega seltsis Delphisse, kus Brutus oraklile kullaga täidetud kepi annab. Tagasi tulles tõukab Brutus kuninga troonilt ja saab ise üheks esimestest konsulitest.

Üsna õieti otsustab professor E. N. Setälä, et kui ka Hamleti ja Brutuse jutu vahel sarnasust leidub, ja kui ka Saxo Brutuse juttu tundis, ning see natuke mõju Saxo kohta avaldas, ometigi õieti suur vahe mõlema jutu vahele seisma jääb. Ta ütleb: „Me ei või rohkem tunnistada, kui et, ehk küll mõlema ennemuistse jutu ühist algust täiesti tagasi ei tohi lükata, ometigi kogemata, inimese vaimu üleüldise psühologia sugulusel olev sarnasus võimalik on“.

Mõned uurijad on Hamletile veel muude rahvaste juttudest sarnasid lugusid otsinud. Neidki paneb prof. E. N. Setälä tähele, leiab aga neist juttudest hoopis vähe võrdlemise aineid.

Seda rohkem pakub Kullervo. Kõige pealt näitab uurija, et Kullervo laulud õieti 5 Soome laulust kokku on pandud. Need on: 1) laul venna tapmisest ja kättemaksmisest, 2) laul tugevast Kalevipojast, 3) laul õe äranaermisest, 4) laul sõtta minemisest ja 5) laul surmasõnumist. Eestis neid laulusid ei leita, vähemalt mitte niisuguses ühenduses nagu Kullervos. Näituseks leidub tapmise laulusid ja sellega üheskoos kättemaksmise lugusid, kuid need ei puutu milgi kombel Kullervosse ega Kalevipojasse. Laul tugevast Kalevipojast puudub Eestis. Viimast kolme sugu laulusid leidub, kuid igapidi ei seisa need meil Kalevipojaga mingisuguses ühenduses.

Uurija paneb Kullervo lauludeks kokkusulatatud laulusid üksikult tähele. Untamo sattub Kalervoga riidu ja tapab Kalervo suguvõsa. Ainult laps kätkis jääb elusse. Untamo kardab lapsest kättemaksjat kasvavat ja püüab lastki tappa. Laps — Kullervo — heidetakse tulesse, aga tuli ei tee lapsele viga. Visatakse vette. Poiss hakkab mere sügavust mõõtma. Veel muud moodi katsutakse poisi elu võtta. Asjata. Poiss saadetakse sepale karjaseks. Seal

murrab ta leivasse pandud kivise noa. Karja asemel ajab ta hundid, karud koju. Mõne teisendi järele murravad metsalised sepa naese. Niisama kõnelevad mõned teisendid järgmisi lugusid: poiss pannakse last hoidma, rebib aga lapse silmad peast välja. Poiss saadetakse puid rajuma, ja puud langesid maha, nii kaugele kui silmad ulatasid. Poiss saadetakse Eestimaale koeraks haukuma. Viimaks laseb poiss enesele mõõga septseda, läheb Untamo juure, tapab Untamo, põletab majad.

Tugeva Kalevipoja laulus kisub kolmeõine poiss mähkmed katki, müüakse hiljemine sepale poisiks. Poiss tapab last hoides lapse. Puid rajuma minnes langevad puud nii kaugelt loogu, kui kaugele poisi hää l ulatab; mõne korra neab poiss maa ära. Veel muid töösid pannakse poiss tegema, aga poiss teeb kõik tööd võõriti. Poiss saadetakse karja hoidma; murtud noa pärast ajab poiss metsloomad koju; need murravad perenaese.

Kuna kaks eelnimetatud laulu Kullervo loo tähtsamaid momentisid sisaldavad, püüab õe äraanermine, sõtta minek ja surinasõnum seda täiendada.

Enne tähendasin, et meil Eestis laul tugevast Kalevipojast puudub. Selle asemel leidub meil küll niisama nagu Soomes jutt tugevast poisist, sepapojast, karupojast, papipojast ja mis kõik nende juttude nimed olgu. Just sel ajal, kui prof. Setälä Kullervo küsimust „Finnisch-Ugrische Forschungenides“ puudutas, võtsin ma nimetatud küsimuse harutusele. Raamatus „Kalevipoja esiisad“ katsusin ära näidata, kui palju aineid meie Kalevipoeg neist juttudest on omandanud. Ma jõudsin otsusele, et Kalevipojas tõesti nende ülemaltähendatud juttude aineid leidub, kuid hoopis väikesel määral. Kullervo lugu on nende juttude aineid ohtramalt tarvitanud.

Edasi minnes võrdleb uurija Kullervo laulusid Kalevipojaga. Kreutzwaldi Kalevipoeg saab selle küsimuse otsustamises ainult tingitud väärtuse. Kreutzwald on Kalevipojasse palju Soome aineid seganud. Kus Kalevipojas Soome mõju, õigemine Kalevala mõju olemas, seda olen teises kirjutuses katsunud näidata. Selle võõra mõju pärast peab küsima, ütleb professor E. N. Setälä: missugusel määral esitavad Eesti laulud ja proosajutud Kalevipojast sedasama kangelast, kes soomlaste seas Kalevanpoika ehk Kullervo nimel esineb? Küsimus on tähtis, kuid küsija peab kohe vastama: küsimuse otsustamiseks ei ole tarvilikka töösid veel tehtud. Küll on harutamise Kreutzwaldi Kalevipoja sündimise ja ainete kohta,

kus Dr. U. Karttunen rea reall läbikaalumisele võtab, aga Kalevipoja juttude kogu ei ole veel olemas. Nagu tuttav, on Kalevipoja lugu ju Eesti rahva suus juttudes olemas, mitte lauludes, nagu Kullervo soomlastel.

Nime „Kalevipoeg“ ja Soome „Kalevanpoika“ kohta tähendab uurija, et mõlemaid salgamata samaks tuleb pidada. Kui aga Kreutzwaldi lugulaul Kalevipoja juba kätkis laseb mähkmeid katki käristada, siis viib ta meid Eestist korraga Soome: sealt on see lugu pärit.

Selle vastu on heinaniitmise lugu ühine Soomes ja Eestis. Kreutzwaldi Kalevipojas puudub heinaniitmise lugu, aga rahvajutud tunnevad seda ja määravad Luisusoo niitmise kohaks. Niisama on ühine siin ja seal maa äranedmise lugu. Viimaks tuleb uurija veel järvede mõõtmist meele. Võrdlemise järele jõuab uurija otsusele, et mingisugusid Eesti rahvalaulusid ei leidu, mis Kullervo lauludega ühenduses seisaksivad. Ei ole mingisugust juttu proosas Kalevipojast, juttu, mis umbes samasuguse sisuga oleks, nagu Soome laul tulevases Kalevipojast. Küll leidub Eestis sarnasid juttusid, kuid nende tegelane ei ole Kalevipoeg, vaid kas Hans, Mats või mõne muu nime kandja. Puudub ka ühine jutustus, leidub ometi üksikuid lugusid, mis mõnda Soome rahvalaulude sugulast joont näitavad. Seega selgib, et Kalevipoja otsekohesest sugulusest Soome rahvalauludega juttugi ei või olla, vaid ainult ennemuististe juttude materjal, millest need laulud kokku on seatud.

Kullervo ja Hamleti loo kõrvupanemise järele võtab professor E. N. Setälä Kullervo laulude isikute nimede seletuse käsile. Kõige pealt pöörab ta tähelepanemist Kalevanpoika-Kalevipoja peale. Soome kirjanduses ulatavad Kalevipoja nimetamise jäljed 1551 aastani, millal M. Agricola Taaveti laulude eeskõnes esimest korda Kalevipoja nime nimetab. Soome esimene piibelgi tunneb Kalevipoega. Näituseks 1 Moos. 14,5: ja lõivad need „Kalevipojad“... niisama 1 Moos. 15,20. Niisama Aja-raamatus 20, 4, 6, 8. Heebrea piiblis on Kalevipoegade asemel „rephaim“. Ühes teises piibli väljaandes 4 Moos. 13, 33—34 sefsab jälle — hirmsad Eenaki pojad „Kalevipoegadest“. Heebrea piiblis seisab sel kohal „nephilim“. Veel mujal juhtub piiblis nimi Kalevipoeg ette tulema. Piibli kõrval leiavad veel muud vanad allikad Kalevipoja nimega Soome keeles tähelepanemist. Rohkem rahvalikka teateid on ühes 1663 J. Cajanuse üleskirjutuses: „Calavan“

poegade abiga olla Soome kuningas Venemaa ära võitnud, nimetab ses üleskirjutuses Cajanus. Hiljemine hakkavad teated Kalevipoegade kohta ikka tihedamine ilmuma. Kõigi nende teadete najal peab ütlema, et Kalevipoeg sagedaste appellativum on ja sama tähendab, mis Saksa Riese ehk Vene великанъ; ometi leidub kordi, millal Kalevipoeg nomen propriumina ilmub. Mõnda korda puutub Soome rahvalauludes Kalev silma, kuid see Kalev seisab tavaliseste Kalevipoja asemel. Lühendades on Kalevipojast Kalev tehtud.

Arvurikaste Kalevipoja allikate tähelepanemise järele Soomes võetakse Kalevipoja nimed Eestis käsile. Eestis ei ulata Kalevipoja jäljed kirjanduses ammugi nii kaugele, kui Soomes. Esimest korda nimetatakse Kalleve poeg Hupeli Eesti sõnaraamatu lisa, kus seletatakse, et Kallevepoeg — Riese tähendab. Pisut pikema seletuse „Kallevepoeg“ kohta annab juba A. Knüpffer 1817 ja Knüpfferi järele K. Peterson 1822, kuna pikemaid teateid alles G. Schüdlöffel 1836 Inlandis avaldab. Sõnaraamatu seletust kõrvale jättes peame tunnistama, et meil teated Kalevipoja kohta 100 aastatki vanad ei ole.

Rahvajutud Eestis teavad ainult Kalevipojast, mitte aga Kalevist kõneleda. Ometi leidub Kalevi nimegi. Kalevi nime tarvitamise kohta on kolm võimalust olemas: 1) Kalevipojale on isa juure luuletatud; 2) Kalevipoega nimetatakse keele kergitusel Kaleviks; 3) Kalev on alguses appellativum olnud. Algupärane appellativum võib ennast, kui tähendus unus, propriumiks moondada. — Kalevi nimelised jutud seisavad väga nõrkadel jalgadel. Bertram on näituseks Kalevi oma 12 pojaga igapidi Soome eeskujul luuletanud. Kahtlust äratavad Fählmanni teated Kalevi surma ja matmise kohta, teated, mis Kreutzwald hiljemine on tarvitanud. Kui Tallinna Toompeal Kalevi hauda näidatakse, tuleb seda vist nii mõista, et Kalev — Kalevipoeg on.

Huvitavaks muutub küsimus, mis sõna Kalev tähendab. Ju A. Ahlqvist tahtis omal ajal Kalevit sepaaks teha. Ahlqvisti jälgedesse astub professor Setälägi. Uuriija trükib kolm laste laulu ära, milles nimi Kalev ette tuleb. Näituseks:

Kits kile, karja,
Üle mere marja,
Too mulle heinu,
Mina heina lehmale,
Lehm mulle piima;
Mina piima põrsale,

Põrsas mulle külge;
Mina külle ämmale,
Ämm mulle kakku;
Mina kaku Kalevile,
Kalev mulle rauda!

Sama laulu kolmes teisendis leidub ütetus, et Kalev mulle rauda annab. Selle ütelse najal tahaks uurija otsuse teha, et Kalev — sepp on, kes rauda annab. Sõna Kalev ise aga oleks Leedu keelest laenatud, kus ta Kälvis kuuldu ja seppa tähendab. Seega ei tähendaks Kalevipoeg muud kui sepa poega ehk sepa poissi, s. o. esialgu, kuna nimi ajajooksul enesele hoopis teise tähenduse on omandanud. Edasi oletab prof. Setälä, et Lääne-Soomi Kalevipoja kodumaa on, ja et nimi mõne jutuga sealt lõuna poole eestlaste juure on rännanud.

„Kalevipoja esiisades“ vaidlesin ma prof. E. N. Setälä oletamise vastu niihästi Kalevi tähenduse kui ka Kalevipoja kodu kohta. Selle minu vastuvaidlemise kohta annab uurija raamatu lõpu pool seletuse. Nagu näha, on Kalevipoja kodu küsimus ainult ekshiarvamisest tekkinud; esiotsa ei olnud uurija omi mõtteid Kalevipoja kodu kohta küllalt selgelt üles tähendanud. Selgelt lisab nüüd uurija juure: Tähendus — Riese ei või aga Ühis-Soomest pärit olla, vaid peab määratud alal Eestis ehk Soomes tekkinud ja sealt ennast kaugemale välja laotanud olema. Väga õige: muidu peaks muilgi Soome sugu rahvastel Kalevipoeg leiduma. Niisama on täiesti arusaadav, et vahet teha tuleb Kalevisepa sõna laenu vahel ja Kalevipoja vahel praeguses tähenduses. Prof. Setälä oletamise järele on viimane vähemalt tuhat aastat noorem kui esimene.

„Kalevipoja esiisades“ nimetasin, et Kalevi raua andmine vähe sepa tähendusele tuge annab. Selle etteheite tunnistab uurija õige, nimetades: see on küll tõsi, et sepa tähendus Kalevi sõnale natukese nõrgalt on põhjendatud. See ei ole sugugi võimata, et sõna oma endise tähenduse kaotada võib. Praegugi leiame Eesti ja Soome keeles ühisid sõnu, millel aga teises keeles hoopis teine tähendus on. Niisuguse uue tähenduse omandasid sõnad alles ajajooksul. Ma olen umbes kolm aastat Kalevisepa kohta järele mõtelnud ja pean tunnistama, et professor E. N. Setälä seletus küll õige võib olla, kui see seletus tänini ka täielikku põhjendamist taga kaebab. Vaidlesin ma ka „Kalevipoja esiisades“ Kalevisepa vastu, ei taha ma seda vastaväidet enam alal hoida. Igapidi nõuaks aga Kalevisepa seletus veel täielikumat läbikatsumist.

Vene koha ja ennemuististe juttude nimesdeski leidub Kalevipoeg. See on, venelased ei tunne otsekohe Kalevipoega, küll aga Кольвань, Кольвановичъ jne. Näituseks nimetavad Vene ajaraamatud Tallinna Кольвань. See nimi tuleb esimest korda 1223 ette ja teda tarvitatakse

veel 17. ja koguni 18. aastasajal. Kolõivani nime kohta on mitmed õpetlased katsunud seletust anda, kõige viimaks veel Shambinago kirjutuses „Старины о Святогорѣ и поэма о Калевипоэргѣ“. Shambinago tahab Kalevi nime sõnast kalju tuletada ja katsub selle oletamise põhjal nimesid seletada. Kuid see seletus seisab nõrkadel jalgadel.

Vene rahvalauludes esineb korra Колывань, sagedamine aga Колывановичъ. Kolõivan astub Ilja Murometsiga ja Samsoniga ühtlasi platsi. Kolõivan on ühe rahvalaulu järele tugevam kui Ilja ja Samson. Kolõivani tuleb aga hiljemine juure tulnud nimeks arvata. Ühes rahvalaulus esineb jälle Samson Koluvan. Palju sagedamine leidub aga isanimi Kolõivanovitsh. Ka Svjätogori hüütakse vahel Kolõivanovitshiks.

Isegi vanades ajaraamatutes leidub nimi Kolõivanov; nii näituseks Novgorodi Avramka kroonikas 1357 Samson Kolõi(va)nov ja teises Novgorodi kroonikas 1371 Oleksandr Kolõivanov. Igapidi leidub Kolõivanovitsh palju sagedamine kui Kolõivan.

Kolõivani, Kolõivanovitshi Kalevipojaga võrreldes ilmub kolm võimalust: 1) et nimede sarnasus juhtumise kaupa on; 2) et Eesti-Soome nimi venelastelt on laenatud ja 3) et Vene nimi Eestist, Soomest laenatud. Vaevalt võime uskuda, et nimed kogemata sarnased on, seda enam, et Kolõivanovitsh alati lugude etteotsa kipub, just nagu meie Kalevipoeg. Laen Vene keelest ei ole võimata. Osa meie ennemuistsid juttusid, nagu näituseks jutud karupojast ja papipojast on Vene keelest laenatud. Seda viisi võiks Kalevipoegki ümberpanek Kolõivanovitshist olla. Kuid Kolõivanovitshist teavad Vene rahvalaulud umbes niisama palju rääkida, kui Eesti rahvalaulud Kalevipojast. Muidu tuleb tähele panna, et teated Kolõivanovitshist Eesti-Soome rajalt venelaste suust on üles kirjutatud, nagu näituseks Aunusest, Arhangeliki kubermangust jne., kus venelastel enam vähem kokkupuutumist soomlastega on olnud. Koht ei ole küll täieste otsust andev, siiski oma jagu tähendust on tal.

Oma uurimiste najal jõuab prof. E. N. Setälä otsusele, et venelased oma Kolõivani, Kolõivanovitshi eestlastelt, soomlastelt laenanud, aga juttude aineid ometigi mitte. Esmalt on Kolõivanovitsh võetud, pärast sellest Kolõivan sünnitatud. Vene sõnakuju juhatab ennemine Soome Kalevanpoika kui Eesti Kalevipoja juure.

Tallinna nime „Kolõivan“ leiab uuriija koguni iseäraliku olevat. Ei ole mingisugusid teateid olemas, et eest-

lased linna seda viisi nimetanud. Ainult kohalikud jutud teavad rääkida, Toompeal olla Kalevi haud. Teise jutu järele olla Kalevipoeg Tallinna asutanud, kuid selle jutu kohta tähendab juba Neuss, et see uuemal ajal on tekkinud. Muidu olgu veel meele tuletatud, et Siberis Kolõivani linn leidub ja Voskreseni kroonika Kolõivani alevit Volõinias nimetab.

Vaevalt võib arvata, et Tallinna nimi Kolõivan koge-mata tekkinud. Sellepärast tuleb oletada, et venelased Eesti ennemuististe juttude najal kohale selle nime annud. Et Venelased Tallinnale 1223 nime Kolõivan annud, tunnistab, et Kalevipoja jutud siis juba olemas olid. Kas Kalevipoja jutud aga tugeva poisi jutu olemasolemist sel ajal põhjendavad, jääb minu meelest küsitavaks. Nagu ma „Kalevipoja esiisades“ näidanud, on tugeva poisi jutt õieti vähe aineid Kalevipojale annud. Võimalik, et Kalevipoeg neid aineid alles hiljemine omandas. Siiski ei näe ma otsekohest põhjust, mis ses tükis prof. E. N. Setälä oletamise vastu räägiks. Sellepärast peame uurijaga ühinema, kui ta ütleb: Me kaebame täielikku tugeva poisi rahva-vahelise jutu uurimise puudust; see uurimine võiks siin paljugi seletada. — Kroonikates leiduv Kolõivanov viib meid 4 aastasatta tagasi. Sel ajal pidi siis ju nimi Vene keele laenatud olema, kui see nimi Vene rahvalauludega ülepea ühenduses seisab.

Kalevi nimega on Kalevala muidugi sugulane. Eestiski on oma Kalevala. Kalevipojas kirjutab Kreutzwald: „Kalevallas kasvis poegi“. Seega oletab Kreutzwald sõna „Kalevald“. Selsamal põhjal on Kuhlbars vist oma „Kaljuvald“ loonud. Igapidi on Kreutzwald Kalevald Kalevala eeskujul moodustanud.

Raamatus „Eestlaste sugu“ olen ma näidanud, et laplastelgi nagu Kalevipoeg peaks olema. Räägivad nad ju Kalla-parneh'st. Prof. Wiklund on ometi hiljuti püüdnud seletada, et laplaste Kalla-parnehl ajalooline alus puudub ja teda alles uuema aja sünnituseks tuleb pidada.

Edasi minnes võtab uurija muid Kalevipoegade nimesid harutusele. Näituseks Soini. Soini nime on Eestis tahetud „sisse vedada“, näituseks Bertrami poolt. Aga juba Kreutzwald tunnistab, et tema seda nime rahvasuust pole kuulnud.

Kullervo nimi ei ole Eestis tundmata; ainult vähe teisel kujul esineb ta. Nii leiame rahvalauludes:

Oh Kuller, Kalevipoega,
Nallernaat oli naese poega.

Kust Eesti Kuller Kalevipoeg pärit on, ei arva uurija seletada võivat.

Professor K. Krohn on varemalt arvamise avaldanud, et Kuller esiotsa ühe lille nimi olnud, nagu meilgi praegu veel lill kullerkupp leidub. Prof. E. N. Setälä ei arva prof. K. Krohni oletamist küllalt põhjendatud olevat, ehk olgu siis, et Kullervo esiotsa ainult taime nime tähendas; niisugusel korral oleks see mütoloogiline taime nimi personifikatsioon. Uuriija leiab vanas põhjakeeles „kollr“ sõna, mis peale muu ka meesterahvast, poissi tähendab. Põhja maal tuleb koller nimenagi ette. Näituseks kõneleb Saxo Grammaticus Norra kuningast Kollerist.

Veel mitmed nimed leiavad pikemat harutamist, kuid neist kõigist siin rohkem rääkida viiks meid liig kaugele. Tähele panna tuleb, mis uurija raamatu lisas veel Kalevipojast kõneleb. Setu laulud ei tea Kalevipojast midagi kõneleda. Küll aga tunnevad Setu laulud „Kalevist poisikest“. Kalevise poisikese asemel seisab vahel „Kalovine poisikene“, ehk jälle „Kalōvinō poisikōnō“, ka „Kalevune poisikene“. Aga mitte ainult „Kalevisest poisikesest“ ei laula setud, vaid „Kalevisest neitsistki“, õigem „Kalevasest kabokesest“. Seda „kalevist“ ei ole Setu laulikud seletada osanud. Nagu näha, on J. Hurtki selle sõna kallal pead murdunud, ilma et õigele otsusele oleks jõudnud. Setu laulude saksakeelses referadis nimetab J. Hurt seda sõna ikka „das räthselhafte Epitheton“. Professor E. N. Setälä ei kahtle seda sõna Kalevipojaga ühendusesse seada. Kuid mis „Kalevine poisikene“ tähendab, selle küsimuse ette jääme nagu sfinksi ette seisma. Uuriija juhatab meid Ingerisse, kus seesama nähtus kordub. Ingeri lauludes leidub tihti „Kalervikko poisikkaine, Kalervikko kauno poissi“ jne. Ingeri laulude kohta tehakse otsus: poisikkaine ja poisikkene on Eesti kujud, mis kahtlemata Eesti lauludega sisse on rännanud. „Kalervikko poisikkaine“ on alguse tingimata Eesti „Kalevine poisikesest“ saanud. „Kalevise poisikese“ mõistatus jääb edasi kestma. Hea meelega oleksime valmis oletama, et Kalevine poisikene sedasama tähendab, mis Kalevi poiss, kuid selle seletuse toomine tähendaks vähe deus ex machina ettetoomist. Edaspidisid uurijaid ootab siin tähtis küsimus.

Lõpul vaatab uurija veel korra oma uurimisetöö peale tagasi. Lõpuotsus on järgmine: Amlethi ennemuistne jutt on Rootsi keelt kõneleva rahva kaudu kõige hiljemalt 13. aastasajal lääne-soomlaste juure tulnud ja nende seas kättemaksmise - laulu sünnitanud. See laul on ennast

tugeva Kalevipoja lauluga ühendanud ja see kokkusulatatud laul on üheltpoolt Soome ja Arhangeli Karjalasse rännanud, teiselt poolt aga Soome asunikku kaudu Ingerisse viidud ja seal alal hoitud. Pärast on laul Ingeristki Karjalasse rännanud ja ennast uute lisadega täiendanud. Igapidi on kirjanduse ajalooline huvitus, mis ennast selle laulu salga külge sõlmib, õige tähtis. Kalevanpojast, kellel neis lauludes nii tähtis osa on, on Kalevala oma nime saanud. Nimi ja osalt Kalevanpoegade juttude ained seisavad Eesti Kalevipojaga ühenduses.

Sellega lõpetab uurija oma uurimise. Mina omalt poolt ei kahtle sugugi, et tal on korda läinud ühisid jooni Hamleti ja Kullervo vahel tõeks teha. On ju enamaste kõik ennemuististe juttude ained rahvavahelised. Ei ole selles midagi võõrastavat, kui soomlased Kullervo aineid lääne pool olevatelt põhjarahvastelt on laenanud. Seda laenu tunnistavad mõlema loo üksikud jooned enam-vähem õigeks. Hermanriku lood, millega omal ajal ka Kullervot võrreldi, ei jäta võrreldes kaugeltki niisugust rahulolevat tunnet võrdlemise kordaminekust järele kui Hamlet ja Kullervo.

Suure huvitusega ja hea meelega olen ma prof. E. N. Setälä tööd lugenud, ja mida enam ma seda lugenud, seda enam on see mind nii ütelda vangistanud, seda enam olen tööga rahule jäänud. Prof. E. N. Setälä „Kullervo-Hamlet“ on nurgakivi Kalevipoja uurimises; seda nurgakivi ei või tähelepanemata ega selle peale rajamata jätta keegi, kes Kalevipoja uurimistega tegemist teeb. „Kullervo-Hamlet“ on ütlemata tähtis leiuallik kõigile Kalevipoja sõpradele. Professor E. N. Setälä on oma põhjaliku uurimisega seda täieste ära teeninud, et Eesti Kirjanduse Selts Kalevipoja 50 aastase jubileumi puhul agara uurija oma auliikmeks palus.

C. R. Jakobsoni kirjad prof. J. Köhlerile. ¹⁾

Armas sõber!

Tänase postiga saadan Teile Teie atlase ära, niisama ka mõned eestikeelsed raamatud, mis ma viimsel ajal olen välja andnud. Neist raa-

1) „E. K.“ № VI lk. 253 tuleb viimases salmis 2 rida alt „Hingab“ asemel „Wingub“ lugeda.

matutest on üks eksemplar Jürjevi ja teine Dr. Karelli jaoks, mis ma parajal juhtumisel ära anda palun. Minu „Kooli lugemise raamatu“ kolmas jagu on juba suuremalt osalt valmis trükitud ja saab sügisel ilmuma. Minu Lugemise raamat tütarlastele on ka juba trükitud. Peale selle saavad lähemate kuude jooksul kolm väikest põllutöö kohta käivat raamatut ilmuma. Sellest järgneb, et ma juba ühe kartulist-aurutähe olen ära teeninud. — Ühes raamatutega saadan Teile ka mõned oma kirjatükid „Neue Dörptsche Zeitungis“. Need, kus —n ja —s— all seisavad, on minu kirjutatud ja ma olen nad punaste kriipsudega ära märkinud. Nimelt saab Teid minu tüli akademiker von Middendorffiga huvitama, mis nr. 3 algab. Kokkukäivad numbrid olen ma ka kokku pannud. Ma palun need ajalehed alal hoida, sest et mul neid tulevikus veel tarvis võiks olla.

Umbes 18. juulil reisin ma Soomemaal, kuhu ma vististe 22 juulil päralt jõuan. Ma tahan peale näituse veel mõnda põllutöökooli vaatama minna ja siis Peeterburi kaudu tagasi sõita. Siis võime ajalehe asjus ka veel suusõnal kõneleda.

Meie pool on tõuvili ja linad sel aastal väga head, ja kui külm talvel mitte suuremat osa rukist ei oleks ära võtnud, siis oleks meil tänavu viljarikas aasta, nagu neid harva on. Ainult mesilased ei saa veel talvet oma liikmetest raputada ja sellepärast ei saa meie ühtegi peret, ehk meetagavara küll juba üsna rohke on.

Südamliku tervitusega Teie truu C. R. Jakobson.

Kurgjal, 10. juulil 1876.

Armas sõber!

Mis mind täna nimelt kirjutama sunnib, on asi, mis mul Jürjeviga ees on. Kui ma sügisel tema pool külas käisin, oli ta minu vastu sõbralik, nagu ikka. Siis näitas ta mulle oma uut lauakella, mis „Parisi näitusel olnud“ jne. ja mina ütlesin ebatargaste: „Ja, see kell kuulub õieti keisri tubadesse.“ Sellest märkusest oli küllalt, et tema tervet olekut kohe muuta. Nüüd kirjutab mu õde mulle Peeterburist, Jürjev olla tema talitaja naesterahva vastu, kes talle ühe palvekirja ära annud, minu kohta ütelnud, mina olevat „koer“ ja „kelm“, ja oma viimasel külaskäigul Peeterburis tema pool olla ma ainult kella vahtinud, kas mitte juba lõuna ei tule, aga tema ei olla selle peale vaatamata mulle mitte süüa annud jne. Nii palju alatust ma Jürjevist ei usu ja arvan, et tüdruk valetas. Minu õde, kes Peeterburis ühel gümnaasiumi kooliõpetajal mehel on, lasknud selle inimese kohe teenistusest lahti. See on aga Jürjevi ütelnud ka siia Vändrasse oma õdedele teatanud (tema isa on siit talupidaja). Ma kirjutasin Jürjevile selle asja pärast väga õrna kirja, sest ma ei taha temaga mitte vaenu sisse sattuda. Ehk on ka Teil võimalik lepitavalt mõjuda. Ma tunnen Jürjevi nõrkust, mis peaaegu haigusline on, ja ma kahetsen

sellepärast väga, et ma oma märkuse läbi tema võrdlemata enesearmastusele liig lähedale olen astunud.

Kas olete meie ajalehe asjus midagi teha võinud? Ma tahaksin veel korra ühe palvekirjaga katsuda, kuid mitte enne, kui kinnituseks natuke enam lootust on. Ehk aitab see valitsuse ametnikkude juures minu soovitusel kaasa, kui Teie ütlete, et ma „Neue Dörptsche Zeitung“ kaastööline olen ja et minu kirjutused kõigile meeldivad. Ma pean nüüd midagi ette võtma, et oma võlgadest lahti saada. Sest olgugi, et minu koht mõõdukate nõudmistega perekonda toita võib, ei jää ometi midagi üle, ja koha peal lasub veel 1500 rublane võlakoorm, mis kolme aasta sees tasutud peab olema. See teeb mulle palju muret, sest et enamaste kõik kooliraamatud, mis raha sisse toovad, juba olemas on, ja kui ajalehega ei lähe, siis pean ma mõne ameti võtma. See saaks mulle aga raske olema, sest et ma siis oma mõjuva tegevuse seltsides jne. peaksin lõpetama. Nüüd ei ole ma enam üksi, vaid mul on ka perekond toita. Peale selle jättis minu kergemeelne vend oma naese ja lapsed maha, kes nüüd juba kolm aastat minu juures on ja keda ma kasvatama ja toitma pean. Sellest siis tuleb ka, et ma oma vanu võlgasid veel ei ole võinud tasuda, ja ma pean ka Teid paluma, selles asjas minuga veel vähe kannatada. Kõigepealt pean ma katsuma selle ära hoida, et vaenlased minu kohta haamri alla ei saaks ajada, mis mul Jumala abiga ehk varsti korda läheb. Jaanuari algul müüsin ma jälle Tartus „Saksa keele õperaamatu Eesti koolidele“ 1000 rubla eest ära, mis summa mulle igatahes mitme aasta jooksul osade kaupa välja maksetakse. Selle raamatu järele oli meie koolides ammu ju tarvidus, sest et Saksakeele õppimine seniste raamatute järele päris loomapiinamine oli.

Mul olid sel aastal väga kurvad pühad. Minu vana ema suri rabanduse kätte, ja minu abikaasa sünnitas mõni päev enne jõulusid kaksikud, kes mõlemad kohe peale sündimist surid. Nüüd on mul juba kolm last olnud, kuid kõik puhkavad vilus mulla põues — raske katsumine laste armastajale.

Teile uueks aastaks palju õnne soovides, jään südamliku tervitusega
Teie truul C. R. Jakobson.

Uue-Vändras, 16. jaan. 1877.

Armas sõber!

Teie viimane kiri rõõmustas mind väga. Viimaks ometi peab kauaaegne soov täide minema ja ajalehe väljaandmine mul võimalikuks saama! Ma olen selle lootuse läbi õnnelik, ehk küll nii kaua veel koorm rinnal lasub, kuni mul kinnitus tõesti käes on. Ma tahan kohe palvekirja sisse anda ja nimelt uuemate määruste järele sisemiste asjade ministrile. Peaksite Teie selles asjas veel midagi teha võima, siis palun seda teha. Kui asi sel korral peaks jälle vette kukkuma, siis kargan ma tõesti elusalt nahast välja.

Tuleval korral saadan Teile mõned raamatud, mis ma jälle trükkida lasksin, nimelt oma Kooli lugemise raamatu III. jao. Uus lugemiseraamat tütarlaste koolidele ja Saksa keele õperaamat on praegu trükkis. Ka saadan Teile tunnistuse Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsi poolt, kes Teid oma auuliikmeks on nimetanud. Selle tunnistuse sain ma juba mineval sügisel edasiandmiseks, et Teie aga talvel ära reisinud olite, siis ei saanud ma teda seni veel ära.

29., 30. ja 31. juulil s. a. paneb meie põllumeeste selts Pärnus loomadenäituse toime. Oieti peaksin ma ütleva: mina panen ta seltsi nimel toime, sest nagu ma kõiki abinõusid pean tarvitama, et teatud lugupidamist seltsi vastu alal hoida ja tal hinge sees pidada, nii lasub kõik töö, nagu näituse mõtegi, ainuüksi minu õlgadel. Isegi rahalisest küljest kannan mina üksi vastutust, kui näituse sissetulekud kuluvad ei peaks katma, sest et liikmemaksud vaevalt harilikkude aasta-väljaminekute katmiseks ulatavad. Ma pean puuduva osa näitemängudega, kontsertidega jne. muretsema; algus on juba tehtud. Et asi hästi korda peab minema, nii et sellest Eesti nimele tõesti auu tuleb, ja et mina kui „Neue Dörptsche Zeitung“ kaastööline mõisnikkude toimepandud elajate näitust teravalt arvustasin, siis võite arvata, missugust muret asi mulle teeb. Ta on aga tarvilik, sest peab Eesti asi siin võitma, siis peab ta oma tublidust näitama, nii et terve haritud seltskond temast lugu peab. Kui ka meie vaenlased meist lugupidamisega ja imestusega kõnelevad, siis oleme nii sama hästi kui võitnud. Kui see mõte mulle jõudu ei annaks, siis ei oleks ma tõesti mitte kahe põllumeeste seltsi esimees, mis ametis ma iga kuu Viljandisse ja Pärnusse pean sõitma. Mõlemad linnad on 60 versta minu elukohast kaugel. Ma pean paksust ja vedelast läbi sõitma, sest kui esimees seal ei ole, siis lähevad ka liikmed, ilma et nad midagi teeksid, koju, ja terve seltsi olemine on küsitav. Nii halb on siin asi kaastöötajate poolest. Läänud aastal pidasin ma üksi Pärnu Seltsis 12 ja Viljandi Seltsis 11 kõnet. Siin ja seal on jõudu laiale, puudub aga õige elu, mis kõiki ühisele vaimustatud tegevusele ühendab. Jannseni sõna on vauadusest väeti ja hammasteta ja selle kaasas käib tihti haisev lehk, mis rahvuslisesse elusse ainult katku võib tuua. Ma usun kindlasti, et nii pea kui meie ajaleht ilmub, kõik ruttu teiseks muutub.

Et meie loomanäituse juure tagasi tulla, siis olen ma selle jaoks kuberner, parun Üxküllil käest aurasid palunud, mis ta meile riigimaade ministri käest muretsema peab. Mõned rahalised auuhinnad loodan ma näitemängude etendamise läbi kokku saada. Meie näitust tõstaks väga, kui meil paar auuringitust välja jagada oleks. Vahest soovib Teie naabruses keegi hõbe karikast jne. mõistlikul viisil lahti saada, siis ütelve temale, missuguse kauni teo ta selle läbi täide saadab, kui ta selle meie näitusele auuhinnaks annetab. Kuid sellest pole veel küllalt! Meie näituse asjus on mul Teile veel üks palve. Harilikult saab see, kellele auuraha või mõni muu auuhind määratud, seltsi käest selle kohta ka kirja. Saksa seltsidel on selle jaoks lihtsalt trükitud äärega poognad.

Mis siin kunsti ilustusest puudub, seda täiendab Saksa keel oma kunstikkude käänetega. Et meie kirjatükid Eesti keeles kirjutatakse ja meil ka tarvis tuleb neid mõisnikkudele jne. välja anda, siis oleks armas, kui kunstlikud kaunistused seda täiendaksid, mis Eesti keel nende inimeste silmas vähem kaalub kui Saksa keel. Vanad jumalad on mulle unes ilmutanud, et Teie see olete, kes Eesti nime ülendamiseks selle töö peab tegema. Olen mina Mooses, kes rahva Egiptuse ikkest välja viib, siis olge Teie ülempreester Aaron, kes kuivanud oksa õitsema paneb. Molemile poole külge võiksid kujud tulla, nagu Teie piltide peal Hiiumaalt ja nagu need minu Teaduse ja Seaduse kaane pildil näha on. All vahest maja või midagi muud, kõik arabeskidesse grupeeritud. Sellel kõigel võiks umbes poole kirjutusepogna suurus olla, ennemini veidi suurem kui vähem. Keskele peaks nii palju ruumi jääma, et sinna antud auhinna kohta tunnistuse sisse kirjutada või trükkida võiks lasta. Kui Teie joonistuse teeksite ja Peeterburis mõne kivitrükkija hooleks annaksite, siis oleksime aidatud, sest kivitrüki ja paberi kulud kannaksid Eesti põllumeeste seltsid üheskoos. Ma palun mulle aegsasti teatada, kui palju esiteks 200 eksemplari maksuma läheksid. Tartu Eesti Põllumeeste Selts paneb sel suvel niisama näituse toime. Paber peaks ilus olema, nõnda et terve leht nagu diplom välja näeb. Kõige parem oleks, kui alla maja asemele, mis ma alguses arvasin, kogu koduloomi paigutada võiks. Teie teate muidugi kõige paremini, kuidas see asi teha tuleb.

Oma uuele ajalehele panen „Sakala“ nimeks, ja see peab politika ja põllutöö leht olema.

Südamliku tervitusega Teie truul C. R. Jakobson.

Uue-Vändras, 22. aprillil 1877.

Armas sõber!

Umbes 2 nädala eest kirjutasin ma Teile meie Põllumeeste Seltsi poolt toimepandavast loomade näitusest, auhinna-tunnistuste trükkimisest Peeterburis jne. Täna sain ma kubeneri Üxküllilt käest kirja, milles ta mulle teatab, et Valujev näituse tarvis oma luba andnud, mis aga auhindade määramisesse selle näituse jaoks puhtub, siis on „rüügimaade ministeriumi kitsast rahalist seisukorda silmas pidades“ võimalikuks leitud, meile kõigest 1 suure ja 2 väikest hõbe-auuraha, 5 brongsi-auuraha ja 15 kiitusekirja määrata. Ja ometigi on Saksa seltsid nende poolt toimepandud näituste jaoks palju rohkem auurahasid saanud. Mina olin 3 suurt, 6 väikest hõbe-, 12 brongsi-auuraha ja 24 kiitusekirja palunud. Nüüd olen ma suures kimbatuses: 7 auuraha on meie näituse jaoks liig vähe. Mõisnikkude seltsil „Ökonomia Societät“ Tartus on ka omad auurahad teistele andmiseks, ja kui meie teda paluda tahaksime, saaks meie soov vististe täidetud. Aga et meie omas seltsis mitu korda Ökonomia Societätile oleme kallale kippunud ja need kallaletungimised ajalehtedes kõne ja vaieluse all on olnud, siis ei lepi meie auu niisuguse pal-

vega kokku. Nüüd ei tea ma tõesti mitte, mis ma tegema pean, et meie näitus auhindade poolest liig kehv ei saaks. Peeterburi Põllumeeste Seltsil on küll ka auurahasid, kuid kes tunneb neid herrasid ja võiks sealt midagi kätte saada? Kui Johnson elaks, siis oleks midagi teha. Peaksite aga Teie siiski mõnda neist herradest tundma, siis saate Teie kindlasti meie heaks midagi tegema. Ma ei tülitaks Teid selle palvega aga asi on Eesti nime auuks väga tähtis. „Baltische Wochenschriftis“, Ökonomia Societäti lehes on meie näitust juba nokitud, mille vastu aga mina energilise seletuse läbi protesti tõtsin, nii et toimetus omalt poolt juure lisas: „Rõõmustame, et nendeks seletusteks põhjust oleme annud, mis täiesti kohased on, asja õigesse valgusesse seadma.“ — Selle seletusega on toimetus, nagu öeldakse, „saba jalge vahele tõmmanud“. Kui meie veel 3 kuni 4 hõbe-auuraha ja 6 kuni 7 brongsist saaksime, siis oleks asi kõige paremas korras. Ma arvan, et niisugusid auurahasid ka osta saab, aga kust raha võtta? Auurahade asemel võiks ka auukingitused olla, aga kus on Eesti vürstid, kes niisugusid kingitusi teevad? Peaks Teie meie asja heaks midagi teha võima või mitte, igatahes palun mulle sellest lühidalt teatada, et ma näituse sisseseade juures ennast „vaiba järele sirutada“ võiksin.

Palvekiri Eesti ajalehe pärast on valmis ja läheb järgmise postiga ministri kätte.

Südamliku tervitusega Teie truud C. R. Jakobson.

Uue-Vändras, 14. mail 1877.

Armas sõber!

Sellega saate Teie kolmanda kirja sest ajast, kui Teie mulle viimati kirjutasite. Täna tahtsin Teile ainult teatada, et ma palvekirja sisemiste asjade ministrile ära olen saatnud. Kui tema omalt poolt ajalehe kinnitab, alles siis pean ma ülemale trükivalitsusele palve saatma. Nüüd on silmapilk käes, kus kõik hoovad (Hebel) tarvis tööle panna, et asi ruttu läheks ja teatud isikutel mahti ei oleks selle vastu kihutusetööd teha. Kõige parem oleks, kui ka Peeterburis ainult nii vähedele inimestele sellest kõneldakse kui võimalik.

Praegu sain ma teada, et Viljandimaa talupoeg Reinwald, kes mõned kaunis kenad salmikud on teinud, juba mõne kuu eest palve ajalehe asjus sisse olla annud. Kui see noor inimene tõesti luba saaks, siis oleks see päris õnnetus meie asjale
 On otse uskumata, et ajalehte niisuguse kätte mängukanniks võiks usaldada. Dr. Kreutzwald ja mina oleme tema salmikuid läbi vaadanud ja viilinud, enne kui neid avaldada võidi, aga praktilist talenti tal on, ja tulevikus võib ta lüürilise luuletajana meie kirjanduses tähtsa paiga omandada. Kuid mõningad kordaläinud lüürilised tunnete ülevoolud (lyrische Ergüsse) ei võimalda (befähigen) veel ajalehte välja andma, mis rohkem pakkuma peab kui senised. Et ta aga sõnagi Saksa keelt ei oska, siis

pean ma küll oletama, et ta ainult oma nime annab ja tema selja taga hoopis teised, minule tundmata isikud seisavad.

Mul olid hirmsad pühad. Minu 5 aastane vennapoeg, keda ma kasupojana kasvasin, kukkus 2 nelipühi päeval jõkke ja uppus ära. Ma olin mõne päeva nagu pool surnud, sest et poiss mulle väga südame külge oli kasvanud. Näib, nagu tahaks saatus mirult kõike võtta, mis mind isamaalise töö juurest ära võiks hoida. Minu enese kolm last surid mul kõik esimestel elupäevadel, ja nüüd pidi ka see poiss niisuguse otsa saama. Minu teine väike vennapoeg lamab ka praegu voodis palavikus haige.

Ma soovin Teile vähem muret ja rõõmsamaid päevi.

Südamliku tervitusega Teie truu C. R. Jakobson.

Uue-Vändras, 17. mail 1877.

Armas sõber!

Kõige pealt tänan Teid lubamise eest, et Teie joonistuse diplomide jaoks tahate teha lasta. Meie seltsid saavad juba trükikulud kokku. Kirja ei tule sinna esialgu mitte, see saab hiljemini sisse kirjutatud või trükitud. Ainult ilus rahvusline äärekaunistus vaba ruumiga keskel on vaja. Mina ei oleks Teid selle ülesandega tülitanud, aga kes võib seda nii hästi muretseda kui Teie? Kui palju on meil kunstnikka, kes eestlased on või rahvusliste huvide kasuks midagi teha tahavad? Ka olen ma kindlas arvamises, et kui Teie seda teete või ka ainult lasete teha, see hea saab ja meile auu teeb. Hea oleks, kui mõned eksemplarid diplomidest juba 2. juulil siin olla võiksid, mil päeval meie selts koos on. Juuli-kuu keskel peaks aga igatahes umbes 25 kuni 30 eksemplari siin olema, sest et näitus juuli-kuu lõpul peetakse. Mis nüüd selle näituse tulusse puutub, siis ei ole ta mitte ainult meie põllupidamisele tähtis, vaid meie rahvusline huvi on sellega ühendatud. Teie peate teadma, et Liivimaal nüüd ainult pärisomanikka on; rentnikkude arv on nii väike, et see midagi ei tähenda. Rentnikud saavad ka vähe meie näitusele. Nüüd on tähtis maaomandust edendada, et meil mitte ainult pärisomanikka ei oleks, kes kõik ülejääva kaartidega ära mängivad ja viinana ära joovad, vaid haritud ja tublisid pärisomanikka, kes oma maa- ja pidamise mõistlikult sisse seavad ja keda kõrgemate huvide teenistusesse võib panna. Põllumeeste seltsidel on see otstarve ja näitused on selle abinõuks. Nüüd on tähtis, kes neid näitusi toime paneb. Ei tee seda Eesti seltsid mitte, siis teevad seda Saksa seltsid üksi, nagu seni. Saksa seltsid ja nende juhid avaldavad siis ainuüksi oma mõju väikepõllumeeste intelligentsi peale. Neil läheb korda paremaid jõuudusid oma huvisid teenima panna, sest nemad on asjamehed, peremehed, Eesti seltsid aga nõrgad pealtvaatajad, maa kopsid.¹⁾ Asjaolud on siin viimase kümne

1) Harvendatud sõna kirjas Eesti keeli (t. täh.).

aasta jooksul hoopis teise kaju saanud, ja muutuvad iga aasta. Peab maal elama, et teada, mis nüüd tarvis teha. Teie võite kindel olla, et ma oma rohke töö juures asju enese peale ei võta, mis mitte tingimata tarvilikud ei ole. Meie rahva aineline kitsikus hakkab nüüd kaduma (vähemalt Liivimaal, Eestimaal on asi selle poolest halvem), kuid vaimline häda hakkab seda enam rõhuvamaks saama, s. o. teatud Saksa vaimu rõhumine jõukama väikepõllupidaja loomuliku edenemise peale. Ja kas Teie ei usu, et juba see Eesti nimele auu teeb, kui ühes meie linnas suur näitus E e s t i seltsi poolt toime pannakse, mis nii palju jõudusid liikuma paneb, ühes nendest linnadest, mille elanikud mitte väga kaua aja eest häbenesid Eesti keelt kõnelema, sest et eestlane ja talupoeg üht ja seda-sama tähendas, ja talupoeg halvaks peetud ja põlatud isik oli? Ja nüüd oleme juba nii kaugel, et suurel näitusel linnas Eesti keel valitseb, diplomisid selles keeles välja jagatakse ja ka talupojad nende diplomide väljajagamise üle, mis ka linna kodanikkudele ja mõisnikkudele antakse, otsustajad on. See kõik sünnib avalikult valitud publikumi ees. Aga ainult sügavam vaatleja tunneb, missugune pööre mõne aastaga sündinud on, ja ainult politikamees teab seda, missuguste abinõudega see pööre toime pandi. Suur publikum vaatab selle sündmuse peale, nagu iseene-sest arusaadava asja peale, ja see on hea, sest muidu oleks meie püüetel rohkem vastasid. Kuid poliitilised pead sakste hulgas teavad seda ka väga hästi, mis see tähendab ja sellepärast uue ajal hästi juhitud Eesti ja Saksa seltside vahel see võistlus. Ma arvan, ülemal toodud tähendustest on küllalt, et Teile meie põllumajanduslise näituse tähtsust rahvuslisest küljest selgitada. Kui meil pealegi korda läheb oma asja mõnest küljest paremini teha, kui Saksa seltsidel, siis oleme seda rohkem võitnud. Ma loodan seda.

Sõja pärast jääb laulupidu sel aastal pidamata. Ta on edasi lükatud.

Südamliku tervitusega Teie truu C. R. Jakobson.

Uue-Vändras, 4. juunil 1877.

Armas sõber!

Mõni aeg tagasi saatsin ma Teile ühe eksemplari „Neue Dörptsche Zeitung“, mis meie Pärnu näituse kohta teate tõi. Nõnda on siis meie näitust kõigis Balti lehtedes harutatud, ja Eesti selts on enesele selle näitusega auu teinud. Viimasel seltsi istumisel tehti mulle kui esimehele ülesandeks Teile seltsi tänu avaldada ilusate diplomide eest, millest seni 50 tükki oleme kätte saanud. Nendest on 30 tükki viimasel näitusel ära jagatud ja 10 tükki oleme Tartu Eesti Põllumeeste Seltsile kinkinud näituse jaoks, mis see Otepäas toime paneb. Ka mõisnikud võtsid, nagu Teie lehest näete, näitusest osa, mis ma hakatuses küll ei oodanud. Muidugi said ka parunid oma ministeriumi diplomid Eesti keeles. Kas see ei ole mitte edusamm meie rahvuslistele huvidele?

Seni olid ainult mõisnikkudel politilised õigused, ja Saksa keel olid maa asjaajamise keel. Nüüd jagab ka ministerium parunitele Eesti seltsi kaudu au diplomisid, mis Eesti keeles välja antud. See on küll kõigest väike samm edasi, aga ta jääb tähtsaks. Sellest saavad mõned politikamehed parunite hulgas aru, ja sellepärast on meil siin ka väga tugev vastane erakond, mille eesotsas minu vaenlane Middendorff seisab, kelle mõis Pööravere siit 30 versta kaugel on. Kõige rohkem, mis need herrad lubavad, oleks, et Eesti seltsid maal näitusi toime panevad, kus mõisnikud heategija osa oma peale võtavad. Linnad on nende arvates Saksa olluse päralt, ja et Pärnu Eesti Põllumeeste Selts julgenud on sellest seadusest üle astuda, see on nende silmis kuritegu. Mul on aga ka sakste seas õige palju politilisi sõpru, sest, nagu Teie minu näituse avamise kõnest näete, olen ma seal toonitanud, kus liginemise punktid Saksa kodaniku seisusega käsikäes käimiseks seisavad. Kõigis neis võitlustes võidab talupojaseisus, kes seni ajani ikkagi Eesti rahva suuremat osa esitab, lugupidamist ja tähtsust. Nõnda võidame meie enestele samm-sammult pinda. Teisel teel siin võidelda ei ole sugugi võimalik. Nii pea kui avalikku opositsiooni asutakse, tehakse ennast võimatuks. Niisugune opositsion on alles siis võimalik, kui kõigil seisustel ja rahvustel ühesugused politilised õigused on. Kuni sinnamaale peab Eesti rahvast juhtima, nagu Bismarck Preisimaad Saksamaal juhtis: korraga sai Preisimaast keisririik. Meie püüdmised on nüüd nimelt selle poole sihitud, Eesti rahvast avaliku arvamise ees tõsta. Peetakse meid juba oma väärilisteks, siis oleme peagi peremehed. Meie kardetavamad vaenlased on praegu Saksa õpetajad, kes oma jesuitlise terava pilguga ka mõisnikka üles kihutada võivad. Sellepärast seisab meie teine politiline ülesanne selles, lugupidamist vaimulikkude vastu igapidi alt ära õõnestada, kes ju igalpool inimesesoo katk on, mida aga meil veel õigeaks ei peeta. Pealegi näib noorsaksa mõisnikkude ja õpetajate ühendusel ise oma plaan peas olevat. Nii ütles Paistu õpetaja Hansen ühes eestikeelses jutluses: See ei ole ilma ettekavatsemiseta öeldud.

Meie selts tegi otsuseks tuleval aastal jälle näitust toime panna. Esiteks on see põllumeeste üldine soov, teiseks kardame, mõisnikud võiksid meist ette jõuda. Võib loota, et näitus tuleval aastal väga suur saab

Oma palvekirja peale ajalehe asjus pole ma seni mingit vastust saanud. Nagu ma kuulen, paluvat Jannsen Tartus oma väimehe Dr. Rosenthali kaudu luba, kaks korda nädalas ilmuvat ajalehte välja anda. Oleks iseäralik, kui tema leht luba saaks ja minu oma mitte. Vahest võite Teie veel kuidagi viisi selles asjas mõjuda! Ma tean, sellest on küll, kui ma Teile asja meele tuletan. Rahva suurem osa magab meil, nimelt Viljandi pool, kus ma kõige suuremat vaeva näen, et põllumeeste seltsi elus hoida. Ainult ajaleht võib selle kangestuse vastu aidata.

Südamlikuma tervitusega jään Teie tru C. R. Jakobson.

Uue-Vändras, 4. oktoobil 1877.

Kooliõpetajatele.

Ise tegin. Ise mees. Nii võisid meie esivanemad ütelda.

Nii peame meie ka ütelda võima.

Meile ei sirutada väljaspoolt käsi nii kergeste abiks. Kõige vähem on seda meie intim rahvuslistes ettevõtetes oodata, mis meile vahest kõige tarvilisemad ja tähtsamad on.

Ise peame liikuma, ise siin kiva kokku kandma, ise ehitama.

See on meie paratamata kohus, kui meie elada ja edasi jõuda tahame.

Kahelda ei ole. Omapärasel sihis. Algupärase iseäralduse alusel peab meie edu kasvama. Otsemat teed ei ole.

Ajalooline ammu äraproovitud tõde. Tarvis ainult võimalusi otsida ja luua, et seda paljutähendavat tõde elus maksma panna.

Meie kultura sõpradel ja iseäranis meie kooliõpetajatel peaks sarnastes küsimustes kõige täielisem arusaamine olema, on ju need küsimused spetsiell nende omad, mis otsekohe nende ülesannetesse puutuvad. On ju kooliõpetajad edu vilunud rajajad.

Kooliõpetajatel on väga hästi teada, et oma õhkonnas kõik jõudsamine edeneb. Last kasvatatakse paremate tagajärgedega oma rahva keskel, oma keeles ja meeles ja oma õpetaja juhatusel, kes lapse hingeelu tunneb. See on üks pädagogika fundamentalsetest nõuetest, mille vastu eksimine lapse vaimu vägistamine oleks.

Sama mõte maksab ka kogu rahva kohta. Ainult oma elukliimas täieneme nii kui peame.

Kas meie kasvamise eeltingimised on korralikud? Kas on meie rahvas loomulikus lähedas olemise ja arenemise seisukorras? Vaevalt. Meie elame tuulte pöörises. Meis on palju võõrast, meile mitte kohast, mis meie eluga sugugi kokkukõlaliselt ühinenud ei ole. . . Alaliseks loomulikuks vastujõuiks ja puhastavaks elemendiks oleksid meie eneste võltsimata vaimutööd, meie endise kultura looded. Kui kusagil, siis elab nendes Eesti puntumata hing selge kui kuld. Meie omapärasemate püüete, ihade ja kättesaaduste essents.

Varem on mitmel korral selle peale tähelepanemist juhitud. On seletatud, et meie esivanemate pärandust, mis suuremalt osalt veel üle maa laiali ja pealegi rutulisel

hävinemisel olla, kõigest jõuust koguda tarvis oleks. Aga ikka ei ole korjamist soovitavas hoos ja ulatuses ette võetud.

Häbi meile. Mitte ainult pieteet, meie üleüldine kasu nõuab seda.

Ettevõttega koketeerimine ei vii kaugemale. Mõni nädal korjata ja selle järel terve aasta seisakut pidada venitab korjamise liig pikale. Kaotused on määratud.

Et ometi kord laialisemad, võimalikult ülemaalsed jõuud korjamise peale koondataks! Et ometi sellest elementarsest tarvidusest kord aru saadaks!

Kooliõpetajad, seltsid, ärksamad isikud! Kõigepealt kooliõpetajad!

Kooliõpetajad kui rahva vaimu hoidjad ja edasikandjad peaksid igalpool korjamise mõtte teostamise etteotsa astuma, peaksid oma tegevuse paigas korjamise hingeks hakkama, see on ise korjama ja teisi korjamisele kaasa tõmbama. Kooliõpetajad peaksid korjamiseks ühinema ja plaanilikult oma kihelkonnad vald valla kaupa läbiotsima, iga üks oma vallad puhtaks tehes. See ei teeks üksikutele palju tööd. Tagajärg oleks aga: vanavara põhjalik ärakorjamine.

Ma ütlen rõhuga — peavad, — sest kui kultura kasvatajatel ja kandjatel peab neil ka kultura ainete kogumine ja liiatigi kadumisest päästmine südame peal olema.

Kooliõpetajate käes läheb korjamine tingimata kõige õnnelikumalt. Rahvas tunneb ja usaldab neid ja tuleb nende soovidele heameelega vastu.

Kohalik korjamine on ju, mis meie ainelist vanavara veel päästa suudaks. Ja kooliõpetajatest ripub ära, kas meie seda korda saata võime või mitte. Nii on Eesti Rahva Museumi saatust õieti meie kooliõpetajate käes.

Praegu on kooliõpetajad vabad.

Ilus suvine loodus kutsub välja rändama. Kas ei oleks sünnis nüüd lõbu kasuga ühendada! Nii ühest paigast teise hulkudes — muistsusi — üles noppida. Huvitavad, kenad, haruldased nad on.

Kooliõpetajate poole pöörame ikka, kus ideaalsed püüded päevakorral on.

Korjama peame. Kohe. Hiljem võib liig hilja olla.

Tartus, 20/VI 1912.

Kr. Raud.

T ä h e n d u s. Korjajateie saadetakse soovi peale Museumi juhatusekirjasid maksuta kätte. Juhatusekirjades on korjatavad asjad üles tähendatud ja korjamise kohta näpunäiteid tehtud.

Adr.: Eesti Rahva Museum, Tartus (гор. Юрьевъ).

Üleskutse kunstnikkudele.

Et tulevasele Eesti kunstikojale, ehitatavale Eesti teatrile kõigiti ilus väljanägemine saaks, selleks on vaja igapidi kaasa aidata.

Sellepärast on ka Eesti Kunstiselts otsuseks teinud, oma algatusel Eesti teatrimaja kontsertisaali trepi akende jaoks värvilisi aknaid annetada.

Värviliste akende jaoks otsustas Kunstiselts joonistuste võistlust järgmistel tingimistel välja kuulutada:

1. Joonistuse aineks peab midagi Eesti muinasajast võetama, kuna joonistus tingimata värvidega peab olema tehtud.

2. Tinaraamid, mis üksikuid värvilisi klaasitükki ühendavad ja ühtlasi ka joonistuse konturiks on, peavad selgelt äratähendatud olema, kusjuures seda silmas peab pidama, mida joonistuse jaona ühest klaasitükist võimalik välja on lõigata, mida mitte.

3. Aknaid on kolm, ja iga akna jaoks tuleks joonistus teha. Kõik kolm akent on kõrvu ja sellepärast peaks joonistustel teatud kokkukõla olema.

4. Iga akna ruum on kõrguti 3,43 meetrit, laiuti 1,32 meetrit. Mõõdud on piidalt piita võetud, nii et kunstniku teha jääks terve akna kompositsion ühes raamidega.

5. Joonistused on vaja $\frac{1}{4}$ loomulikust suurusest teha.

6. Kunstnikkudele jäetakse vabadus paiguti värvita klaasi tarvitada.

7. Joonistused peavad ilma rullimata, kaante vahel saadetama. Joonistuste peale tuleks märgusõna kirjutada ja joonistuse kaasa kinnine kirjaümbrik sellesama märgusõnaga panna, kus sees paberi peal autori nimi üles peab olema tähendatud. Ilma auhinnata jäänud joonistuste kirjaümbrikud jäävad avamata, kuna joonistused saatjatele tagasi saadetakse, mispärast joonistusel eraldi sellekohane adress kellegi nime peale juure olgu tähendatud.

Ilma auhindadeta kavandid, mida 3 kuu jooksul ei ole tagasi nõutud, jäävad seltsi omanduseks, kuna kinnised kirjaümbrikud ilma avamata ära hävitatakse, mida sellekohaselt protokoleeritakse.

8. Auhinnad on järgmised: I. auhind — 50 rbl., II. auhind — 30 rbl., III. auhind — 20 rbl.

9. Joonistuste sissesaatmise tähtaeg on 1. september 1912. a. Saata tulevad nad Tallinna, Eesti Kunstiseltsi

Juhatuse nime peale (Правление эстонскаго художественнаго общества, Ревель).

10. Kunstiseltsile jääb õigus auhindadega kroonitud joonistusi ülemaltähendatud teatri akende jaoks tarvitada. Seltsil jääb peale selle õigus ilma auhindadeta jäänud joonistusi 15 rbl. eest omandada.

11. Auhinnamõistjaks on seltsi kunstinõuukogu, kes ennast kooptatsiooni teel spetsialistide poolest täiendada võib.

12. Joonistuste lõpulik väljatöötamine saab tarbekorral iseäralise tasu eest selle kunstniku kätte antud, kelle kavandi järele aknad teha otsustatakse.

13. Eesti Kunstiseltsil jääb õigus võistlusele saadetud joonistusi avalikult vaatamiseks välja panna.

Tarvisminevaid teateid võistluse asjus saab kirjalikult Eesti Kunstiseltsi Juhatuselt, Tallinnas.

Eesti Kunstiseltsi Juhatus.

Tallinnas, 7. juunil 1912.

Kirjanduslik ülevaade.

Daani Prinz Hamlet. William Shakespeare kurbmäng. Ingliskeelse algupärandi järele tõlkinud A. F. Tombach-Kaljuvald. „Ühiselu“ kirjastus Peterburis 1910. 151 lk. Hind 1 rbl. 10 kop.

Tähtsate maailmakirjanduse klassiliste meistriteoste tõlkimine Eesti keele on igapidi hea ja soovitav asi nii hästi keele harimise ja kirjandusliku maitse peenendamise kui nende tööde tundmaõppimise pärast, mida peetakse inimsuse vaimu kõige suuremiks avaldusteks kunstivormi läbi ta tuhande-aastaselt arenemisekäigul. Niisugused maailmakirjanduse nurgakivid on piibel, Homeri Ilias ja Odysseia, Dante Jumalik komöödia, Cervantese Don Quijote, Shakespeare'i Hamlet ja Goethe Faust. Need on klassilised teosed *par excellence*. Nende eestitamine peaks üheks meie edeneva ja kasvava kirjanduse ülesandeks saama, ja meie rahvuslik uhkus ei peaks lubama, et me selle poolest oma põhja ja lõuna naabritest, soomlastest ja lätlastest, liig taha jääme, kes meist nagu igas asjas, nii ka selles tükis kaugele ette on jõudnud. Nii on soomlastel juba peaaegu kogu Shakespeare (umbes veerand sada draamat) Paavo Kajan-deri poolt soomendatud, ja lätlastel on neid omakeelses tõlkes seitse olemas. Mõlemil on ka Homer ja Faust, ning Soomes ollakse juba selle kallal, et traagilise itallase määratud teost, Divina Commediat, Kalevala keeles kättesaadavaks teha.

Meil on nüüd selles asjas Shakespeare'i Hamletiga algus tehtud, ja see on ka loomulik ning õige, sest teistega võrreldes oli meie oludes

kõige kergem ja mõistlikum just sellega algust teha. Homeri tõlge nõuab suuremat spetsialisti, Jumalik komöödia ja Faust on raskemad ja keerulisemad nii sisu kui vormi poolest, Don Quijote, ehk küll proosas, on liig suur ja sellepärast kulukas. Pealegi on Hamletil veel see edu (Vorteil), et ta oma vaimu ja iseloomu poolest meie lugejale publikumile kõige arusaadavam ja kõige lähemal on; ta on osalt inimlikum ja modernim kui Faust. Sellepärast võlgname tõlkijale suurt tänu ta vaeva ja töö eest, sest see ei ole mitte mingi lihtne uueaegse romaani tõlkimine, vaid siin oli (peale üksikute kohtade) seotud kõne ümberluuletamisega tegemist ja selles nõuab Shakespeare'i tõlkimine suurt süvenemist (Sich-Vertiefen) ja ta tekst osalt päris filoloogilisi uurimisi. Järelikult oletab niisuguse teose hea tõlge hoolikat ja peenikest tööd. Ja nagu eeskõnест võib järeldada, ei ole tõlkija selle eest mitte tagasi kohkunud ja on „südametunnislikult“ kõik teinud, mis ta võimuses ja võimises oli.

Kui mingit tõlget arvustada, siis peab seda kolmest küljest tegema, s. o. peab vaatama, kas ta kolme nõuet täidab. Need on: truudus ja täpipealsus originaliga võrreldes; — see olgu esimene ja tähtsam, millest hea tõlge ei tohiks ial liig kaugeneda. Kuid truudusest ei saa küllalt; on olemas õige täpipealseid tõlkeid, mis on siiski ja sagedaste just sellepärast ja selle põhjusel halvad: tõlge peab ladus, selge, stiililiselt ilus, ühe sõnaga, esteetiliselt väärtuslik olema. See oleks teine nõue, ja kolmas — mis iseäranis meie oludes tähtis ja tungiv on — oleks õigekeelsus, seda silmas pidades, missuguses seisukorras meie keel leidub. Keele vigu ei tohi olla, mis tõlke esteetilist maitsmist segaksid ja lugeja tuju rikuksid.

Kõige nende kolme nõude seisukohalt peaks ka käesolevat tõlget arvustama. Mul on kahju, et ma seda siin mitte ei või täielikult teha. Kõige pealt, mis esimesesse puutub, ei ole mul selleks mitte võimalust olnud tõlget originaliga võrrelda, ilma milleta võimata on ta truuduse üle otsustada. Pealegi soovin, et seda keegi teine kompedendim isik teeks. Ma loodan, et niisugusid meil juba leidub. Oleks väga kurb nähtus, kui ei leiduks. Samuti jääb minust ka teise, esteetilise külje arvustamine ära, sest et see eelmisega teatud mõttes ühte kuulub ja sellega ühtlasi peaks sündima.

Ma tahan siin ainult Hamleti tõlke keelelise küljega tegemist teha. Ja ma pean kohe alguses tähendama, et kolmanda nõude täitmine mitte nii kordaläinud ja laitmata ei ole, kui seda esimese kahe kohta tahan oletada. Ma olen sunnitud koguni kahetsusega konstateerima, et mõned õige rasket ja tõsist laadi vead tõlget rikuvad ja ta väärtust vähendavad. Küsid endalt vahel päris meelepahaga, miks need ja niisugused vead on tehtud, miks see suur ja tähtis ja väärt töö peab nende läbi alandatud ja rikutud saama. Ja ometi, enam kui kahes eelmises nõudes, oleks just siin kõige kergemini võinud täielik olla, ja vähemast kõige pahemate vigade eest hoida. Selleks ei oleks muud vaja olnud, kui paremini seda keelt osata, millesse tõlgitakse. Neid etteheiteid ärgu

võtku austatud tõlkija liig isiklikult. Mitte tema ei ole selles nii süüdi kui meie keele üldine madal seis ja arenematus, millest käesolev tõlge ainult üks tõendus enamaks on. Meie inimesed ei taha grammatikaga kuidagi hakkama saada, pealegi hoolitakse meil sellest ka liig vähe. Ja ümbruse mõju on suur.

Lasen siin näitustena järgneda mõned vead, mis lugemise jooksul olen üles tähendanud. Nende seas on suuremaid ja vähemaid, tõsisemaid ja andeksantavamaid. Ma ei näe just rasket eksitust mõnes väikses ebasihikindluses, nagu sammusid lhk. 9, aga purjesi (pro purjesid) 26, samuti noolesi 65. Ka ei või vormi otstarbe lhk. 84 pärast ühtegi etteheidet teha, sest et kõik seda inetut vormi õige ja hääleseadusliku „otstarve“ asemel tarvitavad. Samuti ei saa ka näituseid (pro näitusi¹) 100 pahaks panna, esineb ju see sagedasti uuemas kirjakeeles, ega nähta selle poolest veel täielisele kindlusele jõutud. Suuremaks vastutõukamise kiviks on juba järgmised väärtused, need iseäranis, kus ei osata muutmises sõnatüve õigesti paenutada: kumbaga 84, kumbast 93 (pro kummaga, kummast), olgugi, et paljud nii kõnelevad; kombetega 123 (pro kommetega); vaipa (taha) 86, — nii palju kui mina tean, on sõna „vaip“ omastav „vaiba“; tekki 103 (pro tekki), ehk küll mõned nii kirjutavad; sulusime 15 (pro sulgusime), sest infinitiv on „sulguma“. Kontraheeritud (kokkütõmmatud) tegusõnades (v. Jõgever, Eesti keele õpetus § 87) on nüüdses kirjakeeles üldiseks saanud teatud vormisid (infinitiivi, partitsipiumit, paljuse käsukõne) nõrgendatud tüvel tarvitada: tõmanud, näidanud, põrganud, põlanud, kuid Hamleti tõlkes on näitanud 13, põlganud 15, põrkanud 21. Kuid kõige piinlikumalt ja võõrastavamalt mõjuvad niisugused murraku-vormid, nagu hoiatates 27, meelitates 74, värisetes 82, toimetates 107 (pro hoiatades, meelitades, värisedes, toimetades), mis kirjakeelele täiesti võõrad on.

Vähem soovitatavad on veel niisugused vormid kui küllles 29 (pro küljes), kõneletakse 130 (pro kõneldatakse), inime 116 (proosas). Mõnikord ei näi autorile nominatiivi vorm selge olevat, ta ütleb kire (pro kirk, lhk. 42: Niisama nagu iga teine kire); taltsa (pro taltsas²) lhk. 70: Ära aga liiaks taltsa ole.

Halb viis on ka sõna kumbki nii muuta, nagu seda tõlkija teeb: kumbkist (pro kummastki), sest „kumb“ deklioneeritakse eraldi ja -gi (ki) liitub muutelõppude külge (kummagi, kumbagi, kummallegi jne.); autori vabanduseks teevad seda viga ka mõned teised.

1) On reegliski saanud, et kolmanda pikkuse järgu kahesilbiliste us-lõpuliste paljuse partitiiv -si on (mitte -seid), nagu haigus, näitus, õigus, tundmus, nõrkus, tarkus jne.

2) Wiedemann omas sõnaraamatus annab ainult järgmised vormid: talts (gen. taltsi ja taltsse) ning taltsas (gen. taltsa).

Mitmed neist vigadest on nähtavasti salmimöödu läbi olnud tingitud, nagu näit. see suur ja jäme: kindluse te (pro kindluste) lhk. 135:

. . . siis müristagu
Suurtükid kõigi kindluste seintelt.

Tõsi ja loomulik ju on, et seotud kõnes riimi ja rütmuse pärast sunnitud ollakse harilikuist keelevormidest kõrvale kalduma, et haruldasmaist abi otsida. Kuid seegi olgu ainult hädaabi, mida ei pea kurjasti tarvitama. Milgi tingimisel aga ei tohiks niisuguses kitsikuses otsekohe-seid, jämedaid, andeksandmata keelevigu endale lubada, vabadus, mida kahjuks Eesti luuletajad pea kõik enesele võtavad.

Salmimöödu tõttu on ka hulk süntaksi (lauseõpetuse) vigu tõlkesse tulnud. Nimetan neist kõige pealt neid kongruentsi äraolekuid nimesõnade ja omadussõnade vahel, mis proosa keeles sugugi ei ole sallitud: noore (pro noorele) Hamletile 15; vana (pro vanale) kuningale 16; mõru (pro mõruid) tegusid; keeva (keevale) tungile 25; kuningliku (-le) lustipidule; tühja (tühjale) tülile 99; jäädva nuhtlusele 76; kuid ka proosas: mõne (pro mõnele) narrikesele 68; sula (pro sulas) Italia keeles.

Sellega ühenduses on ka niisugused rektsioni vead, nagu: mis võib tuua Sul (pro Sulle) rahu 13; ta kuninglikul kujul (pro kuninglikule kujule) ülekohut me ainult teeme 14; nii omal (pro omale) kaasaks me kosime 15; ning lustil (pro lustile) matustel ja leinal (pro leinale) pulmalual aset andes 15; et vastu tahtmist viimaks alla panin ta soovil (pro soovile) kinnituse pitsati 17; nii vähe ta sarnane, kui mina Herkulesel (pro Herkulesele) 20; koguni proosas: pesakond lapsukesi on näitelavadel (pro näitelavadele) ilmunud 54, mis viimane arvatavaste Saksa keele mõju laseb oletada; vaata veel lhk. 66, 82, 55, 111, 126, 128. Need vead oleksid sellega kergesti parandatud, oleks autor puuduva asemele igakord apostrofi pannud, nagu seda luuletustes niisugusel korral tehakse.

Muudest rektsioni vigadest nimetan: minge otsige teda seäl (pro sealt) 97; lahkuminek algupärandiga (parem: algupärandist) 5.

Jämedaid objekti vigu on ka paar tükki: et sinu kaeblik pilk ei käänaks teelt mu kindlad ettevõtted (pro mu kindlaid ettevõtteid) 90; ja murra oma kaela (pro kael) 92.

Samuti ei puudu ka niisugused inetud nähtused, mida viimasel ajal on iseäranis hukka mõistetud: kuis rahul ujuma (pro ujuvat) sind nägime 30; näis tundma (pro tundvat) 58; et kõik tal hädaohtu tooma näib 101; sest sa näid temas puhkama 120; näivad tema asemel Herkulesel pannud olema (olevat) 144. Muidu on harilikult õnneks ikka -vat.

Muud vead, nagu järgmine germanismus: mu isa — minul on (mir ist, Eesti keeli: mulle näib), kui näeksin teda 21, siis tema häkki (pro äkiline) valukarjatus 59; visa küsimas (pro küsima) 63.

Lõppeks tahaksin veel paari õigekirjutusliku nähtuse peale tähendada: prosat (pro proosat, pikk häälik kirjutatakse esimeses silbis kahekordse tähega), ja enne kõike, miks kirjutab autor sõna „prinz“ z'iga, mis ometi suur ortografilik germanismus on, kuna Eesti keeles „prints“ kirjutatakse?

Peale nende puuduste on tõlke keel üleüldse kaunis hea ja korrekt, korrektim ja kindlam kui seda paljude teiste sarnaste tõlgete oma. Ja mis ta üksikute keelevigade läbi kaotab, seda võidab ta oma üleüldise õige eestilise tooni ning rahvapärase mõnususe läbi, mis ta peateenus on. Teda loed lodusasti ja heameelega. Nende ridade kirjutaja peab tunnistama, et ta sellest Hamleti eestikeelsest tõlkest suuremat lõbu leidis kui saksakeelsest, ja seda just ta isesuguse mõnususe ja nagu natuke arhaistliku, Jannseni aegse stiili tõttu.

Loodame, et hra Tombachi esimene Shakespeare'i tõlge „Hamlet“ mitte viimaseks ei jää, vaid et ta meile edaspidi mõned muudki suure Briti dramaturgi teosed annetab, mille eestitamine ta endale elutööks tehku, sest see on seda väärt.

J. Aavik.

Eesti Kirjanduse Seltsi liikmete nekrologid.

† Gustav Thar

sündis 27. detsembril 1865 aastal Karula (Uue Võidu) mõisa päralt olevas Palu kõrtsis, kus ta isa kõrtsimees oli. Pooleteist aastasena kaotas ta ühe aasta jooksul surma läbi omad vanemad, isa ennemine, ema pärast. Peale vanemate surma võttis G. Thari vanem vend Jüri Thar väikese Gustavi vaeselapsena enda hoole alla, kus ta umbes aasta ümber oli; siis viis aga isa vend, Karula valla Saba talu omanik Jüri Thar ta enda juure. Et tema oma onu kolme aasta pärast surma läbi kaotas, oli ta sunnitud jällegi sündimise paika Palu kõrtsi oma teise venna juure, see on Jaan Thari juure minema, kes selleaegne kõrtsimees Palul oli. Sealt hakkas ta juba kihelkonna koolis käima. Aga varsi võtti vanem vend Jüri Thar ta jällegi uuesti oma kasvatuse alla, kes sedakorda Morna mõisa rentnik oli. Sealt käis ta esite Viljandis elementar-, pärastpoole

kreis-koolis ja lõpetas selle, vahepeal, suvel maal vennal abiks olles. — Mornast läks ta kroonu teenistusesse, kus ta kantselei kirjutajaks oli. Peale kroonu teenistuse astus ta paariks aastaks Viljandi kreispolitsei kirjutajaks, hiljemine aga Suure Kõppu Puna vabrikusse sellesama ameti peale. Peale Puna vabriku põlemist läks ta teenistusesse Viljandi postijaama Klinke juure asiaajajaks, hiljemine aga Viljandi Saksa Käsitöölise Seltsi ökonomiks, pärast oma käe peal. Kõige viimati hakkas ta Koidu seltsi ökonomiks, kus ta ka omad elupäevad poissmehena 46 elu aastasena 18. novembril 1911. aastal pika haiguse järel lõpetas.

† Vilhelm Kuldsepp.

Sündinud 20. veebruaril 1884 Parasmetsas Karja kihelkonnas Saaremaal. Kooli hariduse saanud Leisi kiriku ja Kuresaare linna-koolis.

Kantselei teenijaks olnud vallavalitsuses ja Kuresaare renteis ja raamatupidajaks Võnnu renteis. Haiguse pärast teenistusest lahkudes elas Soomes ja lõpuks Lihulas, kus ta 9. oktoobril 1911 suri.

Lühikene oli see elu, viimasel kuuel aastal alaline võitlus tiisikusega, kosudes ja uuesti pahemaks muutudes, nii kestis see pikad aastad. Muidu tugev organismus oleks ehk alguses haigusest võidu saanud, aga

aega ei olnud, raha ei olnud. Nii pea kui tervis lühikesel puhkeajal vähe kosunud — uuesti tööle, nii kaua kui vähegi võimalik.

Vabas maa õhus üles kasvanud — metsanurga üksikuses — nii asus ta linna terve, elurõõmus ja töövõimeline. Seda ei ole palju, mis kadunu on ära teinud, aga ta oleks palju teha võinud. Ta ei võitnud mitte ainult Kuresaare Eesti seltskonnas enesele täie lugupidamise, vaid jättis enesest hea mälestuse kõigile, kellega kokku puutus. Ta oli seltskonna mees selle sõna paremas mõttes. — Elada oleks tahtnud, kaasa elada kõigega, mis ilus, aus ja hea. Ja elada oleks maksnud, kui inimesel kord nii õnnelik iseloom on. Mõned nädalad enne surma, ütles ta rahulikult ja naeratades: Ei ole sugugi nii kerge minu aastates teada, et varsti kõik otsas on.

Uued raamatud 1912.

1. Võitlused elutormides. 3—4 anne. Narvas 1912. T. M. Franzdorfi trükk. 16° (14×19) 21—44 lhk. Ande hind 5 kop. 500 eks.
2. Esimese Venē vaastastikuse loomade elukinnitamise seltsi põhjuskiri. Peterburis 1912. Evang. Noortemeeste Seltsi trükikojas. 16° (12×19) 28 lhk. 1000 eks.
3. Kinnituse selts „Rossija“. Tingimised surma puhuks kinnituste ja segakinnituste jaoks. Peterburis 1912. Ed. Meks'i tr. 8° (12×20) 24 lhk.
4. Seinakalender 1912 a. Kilingi - Nõmmes. Otstaveli tr. 1° (36×50) 1 tabel. 50 eks.
5. Depmann, J. Ilmutus kõues ja tormis. Tallinnas 1912. „Ühiselu“ kirjastus. J. ja A. Paalmani tr. 76 lhk. Piltidega. Hind 35 kop. 2000 eks.
6. Järv, J. Naesterahvas süüpingis meeste ees. Tartus 1912. G. Grenzsteini tr. 8° (13×20) 40 lhk. 2500 eks.
7. Kuusik, T. Sadko ja Buslajew. Novgorodi kangelased. Piltidega kaunistatud muinaslugu lastele. Tallinnas 1912. „Teaduse“ kirjastus. M. Antje tr. 8° (15×22) 32 lhk. Hind 15 kop. 3000 eks.
8. Lilla, Feliks. Vahva „merekaru“ № 1. Eesti keelde Elwine Feldmann. Rahva jututuba № 1. Pärnus 1912. J. A. Feldmanni kirjastus „Meie Kodumaa“ tr. 16° (13×19) 16 lhk. Hind 5 kop. 1500 eks.
9. Lord Lister. Politsei hirm. № 1. Silm silma vastu. Tartus 1912. Schnakenburgi tr. 8° (13×20) 32 lhk. Hind 10 kop. 3000 eks.
10. Eisenschmidt, Aleks., Dr. Väikepõllupidamine Tartu maakonnas № 3. Tartus 1912. „Postimehe“ trükk ja kirjastus. 8° (17×26) 140 lhk. 1 kaart, 6 tabelit. Hind 1 rbl 1500 eks.
11. Peterson, Ernst. Ennemuistsed jutud Reinuvaderist Rebasest. Laste jutud № 2. Tallinnas 1912. J. ja A. Paalmani tr. 8° (15×22) 95 lhk. Piltidega. Hind 65 kop. 3000 eks.
12. Päts, K. Eestimaa Talurahva Seaduse arenemise ülevaade. Tallinnas 1912. „Tallinna Eesti Kirjastuse Ühiseuse“ kirjastus. A. Perti tr. 8° (14×20) 32 lhk. 15.000 eks.
13. Schmalz, H. J. Paasafte 3 liidär in alp Eestnis-Deitse prahhe.. 3 naljakat laulu pool Eesti-saksakeelses murdes. Tartus 1912. Hermann'i tr. 16° (9×11) 16 lhk. Hind 5 kop. 2000 eks.

14. Reiman, W. „Kalevipoja“ juubel. Tartus 1912. „Postimehe“ tr. 8° (15×22) 32 lhk. Hind 20 kop. 500 eks.
15. Sapaš, Marie Taimetoidud ja nende valmistamine. Tartus 1912. „Postimehe“ trükk ja kirjastus. 16° (12×17) 56 lhk. Hind 20 kop 300 eks.
16. Seina-Kalender 1912. Tartus 1912. E. Bergmanni tr. f^o (53×32) 1 poogen. 2500 eks.
17. Seinakalender 1912. Tartus 1912. J. I. Baranov'i kirjastus. G. Zirki tr. f^o (41×46) 1 poogen. 1000 eks.
18. „Tivoli“ kalender 1912. Tartus 1912. E. Bergmanni tr. 32° (5×7) 732 lehte. 300 eks.
19. Viljandi Aastalaat 1912. Tartus 1912, Mällo tr. 16° (12×17) 32 lhk. 5000 eks.
20. Esimese Vene vastastikuse loomade elukinnitamise Seltsi põhjuskirja tarvitamise korraldus. Peterburis 1912. Evang. Noortemeeste Seltsi tr. 16° (12×19) 8 lhk. 1000 eks.
21. Kaubatarvitajate Ühisuse „Iva“ põhjuskiri. Paide linnas Eesti kubermangus. Paides 1912. A. Seidelbergi tr. 16° (12×17) 20 lhk. 400 eks.
22. Allo, Gustav. Vaimulik laulja nelja heale nootidega. V. anne. Tallinnas 1912. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8° (20×27) 205—250 lhk. Hind 25 kop. 3000 eks.
23. Aruanne Tallinna Eesti Käsitöölise Avitamise Seltsi tegevuse üle. 1. novembrist 1906 a. kuni 1. januarini 1912. Tallinnas 1912. V. Ehrenpreisi tr. 16° (12×18) 15 lhk. 1500 eks.
24. Bernstein, Dr. Juhatare raamatuke. Arstlised nõuanded meestele. Tallinnas 1912. „Möte“ kirjastus. M. Antje tr. 8° (13×20) 32 lhk. Hind 20 kop. 3000 eks.
25. Joala Vastastikuse Kredit-Ühisuse põhjuskiri. Narvas 1912. G. Pihlakas'i tr. 16° (12×19) 32 lhk. 500 eks.
26. Looden, A. Täielik ilutulestuse õpetus. Tallinnas 1912. „Kunst ja Teaduse“ kirjastus. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8° (15×22) 103 lhk Piltidega. Hind 60 kop. 2000 eks.
27. Fakiirid ja Joga õpetus. Sanskriti keelsete allikate järele Dr. Richard Schmidt. Tallinnas 1912. „Kunst ja Teaduse“ kirjastus. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8° (15×22) 96 lhk. Piltidega. Hind 60 kop. 2000 eks.
28. Straus, J. Mustlase baron. Operett 3 vaatuses. Tallinnas 1912. Belau tr. 4° (22×31) 52 lhk. 100 eks.
29. Tallinna Eesti Lastekasvatuse Seltsi aruanne 1911 aasta kohta. Tallinnas 1912. M. Schifferi tr. 16° (12×19) 53 lhk. Piltidega. 1000 eks.
30. Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi 1911 aasta aruanne. Tallinnas 1912. V. Ehrenpreisi tr. 16° (12×19) 27 lhk. 700 eks.
31. Tallinna Eesti Karskuse seltsi „Valvaja“ 1911 aasta aruanne. Tallinnas 1912. M. Antje tr. 16° (13×17) 16 lhk. 350 eks.
32. Tallinna Kaubanduse Ühisuse „Abi“ põhjuskiri. Tallinnas 1912. J. ja A. Paalmanni tr. 16° (13×19) 16 lhk. 300 eks.
33. Tõnisson, M. Maaleri kool. Narvas 1912. 2. trükk. G. Pihlakas'i tr. 16° (13×17) 328 lhk. 2000 eks.
34. Ajutine põhjuskiri Tartu linnas, Liivimaal, olevale Eesti Luteruse usu Pauluse kogudusele. Tartus 1912. K. Sõõti tr. 16° (11×18) 2000 eks.
35. Eesti Põllumeeste Selts, Tartus. Tegevuse ülevaade ja aruanded 1911. Tartus 1912. „Postimehe“ tr. 8° (18×22) 42 lhk. 2000 eks.

36. Eesti Rahva Museumi põhjuskiri. Tartus 1912. K. Sööti tr. 16⁰ (11×17) 10 lhk. 2000 eks.
37. Kasulik tasku kalender 1912. Viljandis 1912. A. J. Töllaseppa trükk ja kirjastus 16⁰ (12×17) 80 lhk. 2000 eks.
38. Kooperatiivliste Piimatalituse-Ühisuste Keskühisuse „Estonia“ põhjuskiri. Tartus 1912. „Postimehe“ trükk. 16⁰ (11×17) 18 lhk. 500 eks.
39. Laste näitemängude nimekiri. Viljandis 1912. H. Leokese kirjastus. K. Ringi tr. 16⁰ (13×19) 32 lhk. 500 eks.
40. Riia Eesti Seltsi „Imanta“ raamatute nimekiri. Tartus 1912. G. Grenzsteini tr. 8⁰ (14×21) 48 lhk. 800 eks.
41. J. T. Ülestõusmise kiired! Armsad Ülestõusmise-püha laulud. Pärnus 1912. P. Toomi kirjastus. M. Otsaveli tr. 16⁰ (11×12) 32 lhk. Hind 5 kop. 2010 eks.
42. Viljandi Kalender 1912. Viljandis 1912. A. J. Töllaseppa trükk ja kirjastus 16⁰ (11×17) 40+20 lhk. 3000 eks.
43. Kool, J. Loomade arstimise juhatus. Tartus 1912. „Postimehe“ tr. 8⁰ (15×22) V+106 lhk. Piltidega Hind 75 kop. 3000 eks.
44. Lord Lister. Politsei hirm. Punane päälük. № 2. Tartus 1912. Schnakenburgi tr. 8⁰ (13×20) 35 lhk. Hind 10 kop. 1500 eks.
45. Peru hobune ja noor hobune. Tartus 1912. Hermannini tr. 16⁰ (12×17) 16 lhk. Hind 12 kop. 100 eks.
46. Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise seltsi 1911. aasta aruanded. Riias 1912. J. Krumini tr. 8⁰ (14×22) 20 lhk. 1000 eks.
47. Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Seltsi haiguse kassa põhjuskiri Riias 1912. J. Krumini tr. 16⁰ (11×18) 8 lhk. 550 eks.
48. Tartu Eesti Majanduse Ühisuse aruanne. Tartus 1912. J. Mällo tr. 8⁰ (16×23) 8 lhk. 550 eks.
49. Valser, Dr. Tervise parandus toitvate sooladega. Tartus 1912. H. Laakmanni tr. 16⁰ (12×18) 16 lhk. 3000 eks.
50. Vastselliina Piimatalituse-Ühisuse põhjuskiri. Tartus 1912. K. Sööti tr. 16⁰ (11×18). 200 eks.
51. Kalendriiga Tasku-raamat 1912. Tartus 1912. Hermannini tr. 16⁰ (9×14) 144 lhk. 3500 eks.
52. Atkinson, Villiam Valker. Tahtejõud ning vaimuteravus äri- ja igapäevases elus. Unuvate vaimujõudude äratamine, teritamine ja õigete tarvitamine. Tallinnas, „Kunst ja Teaduse“ kirjastus. M. Antje tr. 8⁰ (14×21) 80 lhk. Hind 60 kop. 2000 eks.
53. Bills, Edvard. Rikkuse ja õnnetee saladused. Eesti keelde toimetanud J. R. Tallinnas 1912. „Teaduse“ kirjastus. M. Schifferi tr. 8⁰ (15×22) 71 lhk. Hind 80 kop. 3000 eks.
54. Buchbinder, Bernhard. Operett kolmes vaatuses. Muusikamehe tütar. Georg Jarno muusika. Aleksander Trilljärve tõlge. Tallinnas 1912. V. Ehrenpreisi tr. 8⁰ (15×22) 19 lhk. 500 eks.
55. Eesti Kunstiseltsi põhjuskiri. Tallinnas 1912. J. ja A. Paalmanni tr. 16⁰ (14×17) 13 lhk. 500 eks.
56. Eestimaa Rahvahariduse Seltsi 1911 aasta aruanne. Tallinnas 1912. J. ja A. Paalmanni tr. 8⁰ (14×20) 78 lhk. 500 eks.
57. Haapsalu Vastastikuse Kredit-Ühisuse põhjuskiri. Tallinnas 1912. V. Ehrenpreisi tr. 8⁰ (14×20) 31 lhk. 400 eks.
58. Jelistratov, A. J., Prof. Valitsemise õigus. Riigivalitsemise sisemine korraldus. Tõlkinud H. Piip. Tallinnas 1912. „Eestimaa Kirjastuse Ühisuse“ kirjastus. A. Pertti tr. 8⁰ (14×20) 208 lhk. 5000 eks.
59. Keila Vabatahtliku Tuletõrjajate Seltsi põhjuskiri. Tallinnas 1912. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8⁰ (14×20) 16 lhk. 300 eks.

60. **L i n d e n b e r g, A.** Metsaasjandus. Tallinnas 1912. „Teaduse“ kirjastus. M. Antje tr. 8° (15×21) 50 lhk. Hind 30 kop. 2000 eks.
61. **Meie Issanda Jeesuse Kristuse Uus Testament ehk Uue Seaduse Raamat ja Kuninga Taaveti Laulu-Raamat.** Tallinnas 1912. A. Mickwitzi tr. 8° (14×21) 518 lhk. 2 kaarti. 2000 eks.
62. **Missioni sõnumed.** Tallinnas 1912. A. Mickwitzi tr. 8° (14×20) 16 lhk. Piltidega. 3500 eks.
63. **Ploompuu raamatukaupluse nimekirj.** Tallinnas 1912. J. ja A. Paalmanni tr. 8° (14×21) 96 lhk. Hind 30 kop. 4000 eks.
64. **R o s e n b l a t t, R i c h a r d, Dr.** Saksa keel iseõppimiseks. Tallinnas 1912. T. Tamvelüsi kirjastus (Narvas). M. Antje tr. 8° (13×20) 283 lhk. Hind 75 kop. 3000 eks.
65. **R u u s, H.** Vaimutöö ehk tähed pimedas taevas. Vendade koguduste ajaloolik ülevaade ja palvemajade asutamine Balti kubermangudes. Esimene kogu. Tallinnas 1912. J. Felsbergi ja A. Tetermanni tr. 8° (14×20) 104 lhk. Hind 30 kop. 3000 eks.
66. **S i l l a o t s, M.** Algajad. Tallinnas 1912. „Maa“ kirjastus. J. ja A. Paalmanni tr. 8° (13×20) 178 lhk. Hind 90 kop. 2000 eks.
67. **S p u h l - R o o t a l i a, J. G.,** Rahva Ülikool № 7. Maailm ja inimesesoo tulevik. Tallinnas 1912. „Peremehe“ kirjastus. M. Tamverki tr. 8° (15×21) 97—112 lhk. Hind 10 kop. 1500 eks.
68. **Tallinna Eesti muusika-seltsi „Pandorini“** 1911 aasta aruanne. Tallinnas 1912. V. Ehrenpreisi tr. 16° (12×18) 8 lhk. 150 eks.
69. **Tallinna Kaarli koguduse kassade aruanne** 1911 aastal. Tallinnas 1912. J. ja A. Paalmanni tr. 8° (14×20) 30 lhk. 1000 eks.
70. **Tallinna vabatahtlikkude tuletõrjujate seltsi** 1911 aasta aruanne. Tallinnas 1912. V. Ehrenpreisi tr. 8° (16×23) 13 lhk. 300 eks.

Kuukirjale saadetud raamatud.

- Piirituse-tööstus.** Nr. 1. Balti Eesti Piirituse vabrikute juhatajate ameti-ühisuse väljaanne. Ilmub 6 korda aastas. Tallinnas hind a, 2 rbl. 50 kop.
- Kunstpõllurammu mõju ja katsepõldude tähtsus.** Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi 1911 a. katsepõllud. Kokku seadn. Joh. Ploompuu-Rahula. — Tallinnas, 1912 a. Tallinna E. Põllum. Seltsi väljaanne. 22+20 (kuul.) lehek.
- Noorus.** Kaks pidukõnet. Aksel Kallas, usutead. üliõpl. — K. Sööti trükk, Tartus, 1912., 32 lhk.
- Asema Suomesa.** Kirjoittanut Voldemar Ghurberg. Tukholmassa, 1911., 24 lhk.
- Kodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimus.** Dr. Aleksander Eisenschmidt. Tartus 1912. 64 lhk. hind 40 kop.
- Omavalitsuse edenemiselugu Liivimaa mannermaal.** Ajalooline ülevaade. — N. Maim. — Tartus 1912. „Post“. trükk. Aratrükk Kodaniku käsiraamatust. 44 lhk., hind 15 kop.
- Loomade arstimise juhatus** 50 seletava pildiga. Looma-arst Joh. Kool. Tartus 1912. „Post.“ trükk, 106 lhk., hind 75 kop.
- Taimetoidud ja nende valmistamine.** Marie Sapas. — „Postim.“ kirjastus, Tartus 1911. 53 + lhk., hind 20 kop.

Nooresoo kirjawara:

Nr. 1. **Eesti ennemuistsed jutud.** Piltidega. Kogunud ja trükki toimetanud M. J. Eisen. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1911. Hind 75 kop.

Nr. 2. **Greeka muinaskangelased.** Eestistanud Anna Haawa. Piltidega. K. A. Raagi kirjastus Tartus 1909. Hind 1 rbl. lihtkõites, 1 rbl. 15 kop, kalingorikõites.

Nr. 3. **Wee-alune riik.** W. Lunkewitschi järele Wene keelest. M. Hermann'i kirjastus Tartus 1910. Hind 25 kop.

Nr. 4. **Ojamõlder ja tema minija.** Lydia Jannseni jutustus. H. Laakmann'i kirjastus Tartus 1910. Hind 30 kop.

Nr. 5. **Elu sügawusest.** Kirjutanud Juhan Liiw. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1910. Hind 40 kop.

Nr. 6. **Kõu ja Pikker.** Rahwasuust saadud ainete järele salminud M. J. Eisen. „Postimehe“ kirjastus Tartus 1910. H. 25 k.

Nr. 7. **Laane-hunt.** Seton-Thomsoni järele eestistanud A.Põllusaar. Piltidega. Georg Zirk'i kirjastus Tartus 1910. Hind 40 kop.

Nr. 8. **Ennosaare Ain.** Jutustus Eesti minewikust. Kirjutanud E. Aspe. M. Hermann'i kirjastus Tartus 1910. Hind 50 kop.

Nr. 9. **Rooma muinaskangelased.** Piltidega. Eestistanud Anna Haawa. „Postimehe“ kirjastus Tartus 1910. Hind 1 rbl.

Nr. 10-a. **Kalewala.** Eestistanud M. J. Eisen. I. jagu. „Postimehe“ kirjastus 1912.

Nr. 11. **Lookesed loodusest.** Wabalt Hermann Wagneri järele tõlkinud Eesti tütarlaste gümnaasiumi IV. kl. õpilased 1909. a. Trükki toimetanud M. Kampmann. Piltidega. Georg Zirk'i kirjastus Tartus 1911. Hind 45 kop.

Nr. 12. **Kuidas inimesed wanast elasid.** Piltidega. F. Gansbergi järele Anna Haawa. „Postimehe“ kirjastus Tartus 1911. Hind 40 kop.

Nr. 13. **Oma tuba, oma luba.** Kirjutanud J. Pärn. Teine trükk. K. A. Raag'i kirjastus Tartus 1911. Hind 20 kop.

Nr. 14. **Bob Ellerhein.** Jutustus Eesti minewikust. Kirjutanud M. Pödder. H. Laakmann'i kirjastus Tartus 1912.

Nr. 15. Kooli näitelawa I. **Wali õeke.** Laste naljamäng kahes waatuses. Wene keelest O. Truu. H. Leokese kirjastus Wiljandis 1911. Hind 30 kop.

Nr. 16. **Luige Laos. Suwe-Jaani sõpradele.** L. W. Laakmann'i kirjastus Pärnus 1911. Hind 30 kop.

Nr. 17. **Kasu-mets.** Koolilaste wabad mõttemõlgutused. Korraldanud ja trükki toimetanud M. Kampmann. A. Buschi kirjastus Tallinnas 1911. Hind 80 kop.

Nr. 18. **Tuhat-üks ööd.** Hommikumaa muinasjutud. Tõlkinud H. Oraw. J. ja A. Paalmanni kirjastus Tallinnas 1911. Hind 1 rbl.

Nr. 19. **Ühismängud nooresoole.** Kogunud kooliõp. A. Rull. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1911. Hind 40 kop.

Nr. 20. Fr. R. Kreutzwaldi **Kalewipoeg.** Eesti nooresoole toimetanud P. Org. Teine trükk. G. Pihlaka kirjastus Tallinnas 1911. Hind 80 kop.

Nr. 21. **Roosa ehk lapse armastus.** Chr. Schmid'i järele B. Gildenmann. L. W. Laakmann'i kirjastus Pärnus.

Nr. 22. **Õnnelik Kuningapoeg** ja teised jutud Oskar Wilde järele. Inglise keelest M. Kurs-Olesk. K. Sööt'i kirjastus Tartus.

Nr. 23. **Suur Tõll,** Saaremaa wägimees. P. Süda. G. Pihlaka kirjastus Tallinnas 1911. Hind 20 kop.

Nr. 24. **A. P. Tschechowi väljawalitud jutud.** Tõlkinud O. Truu. K. Sööt'i kirjastus Tartus 1911. Hind 40 kop.

Nr. 25. **Must kuub.** Jutustus Eesti ärkamise ajast. Kirjutanud J. Pärn. G. Zirk'i kirjastus Tartus 1912.

Nr. 26. **Karri ja Hallkasuka elulugu.** Selma Lagerlöfi järele. M. Nurm. A. Buschi kirjastus Tallinnas 1911. Hind 30 kop.

Nr. 27. **Westelood loomadest.** Eesti keelde Anna Haawa. G. Pihlaka kirjastus Tallinnas 1911. Hind 40 kop.

Nr. 28. **Wested loodusest I.** Dr. E. Budde järele H. Ora^s.

Nr. 29. **Andersoni muinasjutud.** Eesti keelde väljavalinud A. Haawa. J. ja A. Paalmanni kirjastus Tallinnas.

Nr. 30. **Eesti muistsed jumalad ja wägimehed.** M. J. Eisen. K. Sööt'i kirjastus Tartus.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgever. — Tegev toimetaja V. Grünthal.

